

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
Педагогіки, журналістики та міжкультурних комунікацій
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

Наукова робота на здобуття кваліфікації магістра

Спеціальність –Професійна освіта. Цифрові технології

на тему: **“Виховання патріотизму студентів класичного університету в умовах
воєнного стану”**

студента 2 курсу ПОЦТ- групи
спеціальність

Могульського Олега Вацлавовича
(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівники роботи:

Доктор педагогічних наук, професор

ЗЕЛЕНОВ Євгеній Анатолійович
(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Результати захисту:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

1.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

2.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	7
1.1. Сутність та складові національно-патріотичного виховання.....	7
1.2. Нормативно-правова база національно-патріотичного виховання.....	20
Висновок до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ II. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ І ВОЄН.....	32
2.1. Особливості національно-патріотичного виховання в закладах культу.....	32
2.2. Гібридні війни і загрози в соціокультурному просторі України.....	46
Висновок до другого розділу.....	55
РОЗДІЛ III. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	59
3.1. Організація патріотичного виховання студентів у класичному університеті в умовах воєнного стану.....	59
3.2. Впровадження сучасних форм роботи з національно-патріотичного виховання	63
Висновок до третього розділу.....	67
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження питання національно-патріотичного виховання підростаючого покоління набуває надзвичайної важливості, адже це не лише складова виховного процесу молоді, але й ключ до формування стійкої національної ідентичності. Ця діяльність спрямована на пробудження у громадян глибокого відчуття патріотизму, що зумовлено багатогранністю цього поняття та різноманітністю його форм прояву. Водночас патріотизм може мати різні тлумачення залежно від культурного, соціального та історичного контексту, що пояснює його полісемантичність.

Кожна нація, зокрема й українська, виробила власну унікальну систему національного виховання, яка стає фундаментом для розвитку почуттів любові до Батьківщини та належності до рідного народу. Цей підхід є особливо актуальним сьогодні, коли Україна стикається з численними загрозами, включно з ризиком потрапляння під культурний чи політичний вплив інших держав. У таких умовах виникає нагальна потреба зміцнювати національно-патріотичне виховання шляхом інтеграції в нього як українських традиційних цінностей, так і європейських демократичних принципів. У цьому контексті важливу роль відіграють заклади культури, які є осередками духовного розвитку суспільства. Зокрема, бібліотеки, музеї, музичні школи, клуби й інші культурно-освітні установи створюють сприятливе середовище для реалізації програм національно-патріотичного виховання. Проте найбільше значення належить закладам культури клубного типу, оскільки вони мають ширші можливості щодо впровадження різноманітних форм і методів роботи. Ефективність їхньої діяльності залежить від здатності адаптувати виховний процес до національної історії, культури та мови. Особлива увага також повинна приділятися професіоналізму працівників цих закладів, оскільки саме якісна підготовка подібних заходів є запорукою їхнього успіху.

Наростання загроз у вигляді гібридних війн та інших форм негативного впливу з боку агресивних держав загострює потребу у вдосконаленні механізмів протидії цим викликам. Особливе місце в цьому займає культурна сфера, яка стає

як інструментом захисту, так і досить чутливим до зовнішнього втручання об'єктом. Виховання покоління, здатного протистояти таким загрозам і ефективно діяти в умовах сучасних викликів, стає надзвичайно важливим для забезпечення національної безпеки країни.

Враховуючи ці обставини, дослідження тенденцій національно-патріотичного виховання у класичних університетах є вкрай актуальним. Особлива увага має бути спрямована на вивчення викликів, обумовлених новітніми умовами та загрозами сучасності, а також на розробку дієвих підходів і стратегій для посилення цього напрямку виховної роботи.

Мета даної роботи полягає в аналізі та висвітленні особливостей національно-патріотичного виховання молодого покоління в умовах функціонування закладів вищої освіти за сучасних умов суспільного розвитку.

Основні завдання дослідження включають:

- Визначити сутність і складові елементи національно-патріотичного виховання.
- Дати характеристику нормативно-правової бази, що регламентує процес національно-патріотичного виховання.
- Проаналізувати специфіку здійснення національно-патріотичного виховання в класичних університетах.
- Розглянути вплив гібридних війн та загроз у соціокультурному просторі України.
- Дослідити запровадження інноваційних форм роботи у сфері національно-патріотичного виховання

Об'єктом дослідження виступає національно-патріотичне виховання у контексті сучасних соціокультурних змін.

Предметом дослідження визначено особливості національно-патріотичного виховання, які реалізуються в класичних університетах в умовах сьогоденного розвитку українського суспільства.

У рамках кваліфікаційної роботи застосовано комплекс методів, зокрема метод компаративного аналізу, що дозволив розкрити сутність та структурні

компоненти національно-патріотичного виховання, а також вивчити його нормативно-правову основу. Інституціональний і функціональний аналіз використовувались для дослідження функціонування класичних університетів, їх внеску у формування національно-патріотичних цінностей, а також для оцінки гібридних загроз у культурному просторі.

Джерельна база та наукове опрацювання теми. Національно-патріотичному вихованню присвячено роботи таких дослідників, як І.О. Агалець, Н.В. Бондаренко, С.В. Косянчук, Н. Матвіюк, які зосередили увагу на розвитку патріотичного виховання в умовах сучасних викликів. Водночас В. Стрілько аналізувала правові аспекти національно-патріотичного виховання у нормативно-правових документах України.

А.А. Кравцов присвятив свої дослідження досвіду патріотичного виховання у країнах Далекого Сходу, тоді як О.В. Джус вивчала специфіку формування патріотичних цінностей серед дітей та молоді в українській діаспорі.

І.Г. Карпова та Д. Маринич досліджували особливості національно-патріотичного виховання молоді в сучасній Україні, а також роль закладів у цьому процесі.

Окрему увагу ролі музичного мистецтва у формуванні патріотизму приділили Т. Вовк, О.В. Горічева, Л.Г. Макогон, В.Л. Янковенко. Вони досліджували значення української музики в патріотичному вихованні, зокрема під час музичних занять, а також розглядали український фольклор як засіб формування патріотизму серед студентів.

Тема гібридних загроз і війн отримала висвітлення в роботах Т. Реви та О.В. Соцької, які оцінювали їхній вплив через культурну призму та аналізували взаємозв'язки між гібридними викликами й культурними аспектами.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у постановці проблематики дослідження, аналізі особливостей національно-патріотичного виховання в умовах класичних університетів в контексті гібридних загроз та воєн, а також у розробці рекомендацій щодо впровадження сучасних методів роботи з національно-патріотичного .

Практична значущість отриманих результатів полягає у створенні рекомендацій щодо застосування інноваційних форм національно-патріотичного виховання в роботі класичних університетів. Окрім того, матеріали дослідження можуть слугувати цінною базою для подальших наукових розвідок у сфері вивчення національно-патріотичного виховання в університетах.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерського дослідження становить 85 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою загального процесу виховання молодого покоління. Це цілеспрямована діяльність, яка сприяє формуванню національної самосвідомості та патріотичних почуттів у громадян.

Основними цілями такого виховання є:

- сприяння національній самоідентифікації українців;
- засвоєння молоддю національно-патріотичних і моральних цінностей, а також духовних та культурних надбань українського народу;
- обізнаність із конституційними правами та обов'язками і дотримання їх;
- підтримка єдності українського суспільства та гармонії серед його членів.

Серед ключових завдань національно-патріотичного виховання можна виокремити такі:

- виховання у молоді глибокої поваги до Конституції України, її законів, а також шанобливого ставлення до історичної та культурної спадщини українського народу;
- розвиток почуття відповідальності та активної соціальної позиції;
- формування здатності аналізувати політичні процеси в Україні, оцінювати ситуацію в країні та світі, а також усвідомлювати свою роль у цих подіях;
- заохочення до оволодіння військовими знаннями;
- популяризацію військової служби й підвищення її престижу як засобу захисту держави.

Такі підходи спрямовані на виховання свідомих громадян, здатних долучатися до розбудови сильної, незалежної України.

Загалом поняття патріотизму охоплює відданість і щиру любов до своєї Батьківщини, повагу до свого народу, а також готовність здійснювати активні дії

для її захисту. Це фундаментальне почуття виступає одним із найважливіших духовних та моральних надбань особистості, закладаючи основу її національної ідентичності.

Патріотичне виховання можна визначити як систематичний і цілеспрямований процес, що має на меті формування у молодого покоління глибокого відчуття патріотизму. Воно охоплює виховання любові до своєї країни, посилення національної самосвідомості, поваги до національної культури, мови, традицій і природного середовища. Важливим аспектом є також заохочення інтересу до міжнародного спілкування та мотивація до активної праці на благо свого народу й держави. Основні складники та маркери патріотизму включають:

- забезпечення територіальної цілісності української держави та охорону її суверенітету;
- прояв турботи про поступальний розвиток країни в руслі демократичних цінностей та національного відродження;
- гармонізацію інтересів держави, суспільства, громади та особистості в межах повсякденного життя;
- пріоритет суспільних і державних інтересів над особистими потребами, коли це вимагає благо країни;
- готовність віддано служити Батьківщині, відстоювати її незалежність і свободу.

Теоретичні та методологічні основи патріотичного виховання особистості розкрито у працях провідних науковців. Наприклад, В. Кремень та Ю. Логвиненко досліджували формування національної самосвідомості та патріотичних цінностей у межах освітнього середовища. І. Бех і К. Чорна зосередили увагу на теоретичних і методологічних засадах становлення громадянина-патріота України. Ключові аспекти соціального й культурного впливу патріотичного виховання вивчали К. Ващенко, С. Гончаренко, Т. Ільїн, Н. Мойсеюк і О. Сухомлинська. Окрему увагу питанням національно-культурної ідентичності приділили К. Журба та І. Шкільна.

Таким чином, патріотичне виховання виступає не просто освітнім чи моральним напрямом розвитку особистості, а важливим соціокультурним

феноменом, що формує фундаментальні цінності громадянського суспільства. [1, с.69].

Дослідники виділяють кілька видів патріотизму:

- етнічний патріотизм, який базується на особистому ставленні до свого народу, любові до рідної мови, культури, історії та інших складових;
- державний патріотизм, заснований на державній ідеології та тісно пов'язаний із почуттям належності до громадянської спільноти;
- територіальний (регіональний) патріотизм, що виростає з любові до місця, де людина народилася та сформувалася.

Г. Корж зазначає, що патріотизм на рівні особистого життя має два головні аспекти:

- ставлення до держави і нації як до громадянської спільноти, об'єднаної спільним народством;
- ставлення до сім'ї, родичів, рідного краю — малої батьківщини кожної особистості.

Як наголошує Г. Корж, ключовим для національно-патріотичного виховання має бути громадянське виховання, спираючись на принципи конституційного патріотизму. Воно передбачає повагу до Конституції держави, дотримання прав і свобод кожного громадянина.

До основних складових сучасного національно-патріотичного виховання належать: - громадянсько-патріотичний аспект;

- духовно-моральний аспект; - військово-патріотичний компонент;
- екологічний компонент, що відповідає актуальним викликам і потребам сучасності.

В. Янковенко акцентує увагу на важливих напрямках виховання патріотизму:

- формування розуміння ролі сім'ї та родини в житті людини;
- ознайомлення з традиціями та культурою свого народу;
- пробудження любові та шанобливого ставлення до національних особливостей;
- виховання почуття власної гідності як представника своєї нації;

- розвиток духовно-моральних цінностей та взаємин.

Кожен із зазначених напрямів становить основний зміст виховної роботи із молодим поколінням, маючи значний вплив на процес його соціалізації. Водночас кожна нація, зокрема й українська, створила свою унікальну систему виховання, яка слугує базою для формування національної ідентичності, патріотичних почуттів і громадянської свідомості, передаючись від покоління до покоління.

Таким чином, кожний народ має власну історично сформовану систему виховання, що забезпечує передачу молодшому поколінню національних традицій, сприяє їх збереженню та примноженню духовних, культурних і історичних надбань нації.

В останні роки в Україні були розроблені нові концепції та прийнято нормативні документи, які визначають основні цілі національної освіти, її стратегічні завдання та пріоритети подальшого реформування. Як зазначає І. Карпова, фундаментальним принципом національного виховання є формування національної самосвідомості, що охоплює такі аспекти:

- усвідомлення молоддю своєї етнічної належності;
- розуміння значення національних цінностей, зокрема мови та культури;
- відчуття причетності до розвитку державності;
- утвердження почуття національної гідності, внутрішньої свободи та гордості за власну землю.

Науковці, аналізуючи специфіку формування національно-патріотичного виховання, визначили ключові стратегії та концепції цього процесу. Дослідники такого складного феномену, як патріотизм, разом із змістовним наповненням національно-патріотичного виховання, часто базуються на розробках, що спираються на так звану "теорію етнічного ядра" нації. Вони акцентують увагу на важливості культурного багатства, природного зв'язку з рідною землею, менталітету як основоположних елементів патріотизму. Такий підхід до трактування патріотизму ґрунтується на концепціях, розвинутих у рамках романтичної традиції видатними мислителями, зокрема Г. Гердером, Й. Фіхте та Г. Мацціні.

Директор Національного науково-дослідного інституту українознавства Петро Кононенко висловлює думку, що націоналізм є природним виявом патріотизму. Водночас він наголошує, що, спираючись на історичний досвід, справжній патріотизм ніколи не може бути ані наднаціональним, ані позанаціональним явищем. Це твердження підкреслює фундаментальну залежність патріотизму від історичного й культурного контексту конкретної нації.

Відомий український історик Ярослав Калакура звертає нашу увагу на те, що фальсифікація чи викривлення історичних фактів унеможлиблює виховання свідомого та щирого патріота. Справжній національний консенсус можна досягти лише через правдиве й об'єктивне осмислення історії українського народу. Лише вивчення достовірних історичних подій дозволяє формувати в громадян почуття гордості за свою націю, незламності духу, любові до рідної землі, а також поваги до своїх предків. Це також сприяє утвердженню толерантного ставлення до представників інших етнічних спільнот.

У свою чергу, філософ і культуролог Мирослав Попович наголошує на тому, що сила та стійкість кожної нації чи етносу безпосередньо залежать від рівня розвитку їхньої культури. Особливо ця теза набуває актуальності в умовах сучасних динамічних процесів урбанізації, зростання міст і трансформації суспільного життя загалом. Культурний розвиток стає невід'ємним чинником збереження ідентичності та формування національної свідомості у нових умовах. [28, с. 152].

Друга стратегія національно-патріотичного виховання базується на ідеях, які підтримують формування переважно політичної нації, що не обов'язково повинна мати виражені українські риси. На думку Г. Коржа, як перша, так і друга стратегії, які існують у науковому середовищі та сучасній масовій свідомості, скоріше ведуть до відчуження від історії, ніж до усвідомлення її органічного зв'язку із сучасністю. Такий підхід більше протиставляє сучасність історії, аніж співвідносить їх між собою.

Водночас основою концепції «конституційного патріотизму» є ідея фундаментального ціннісного порядку, що об'єднує громадян як у межах однієї

країни, так і в міждержавних спільнотах. Цей вид патріотизму, пов'язаний із конституцією, політичними свободами та відповідними інститутами, відрізняється від партикулярного та етнічного патріотизму. Як зауважує Г. Корж, конституційний патріотизм не замикається на «внутрішній» моралі, а визнає універсальні етичні принципи, засновані на загальнолюдських цінностях і правах людини. Він також акцентує увагу на повазі до прав національних меншин, соціальних спільнот, толерантності та інших подібних основах. Засновником цієї концепції є німецький філософ і теоретик комунікативної демократії Ю. Габермас. [28, с. 154].

Отже, конституційний чи громадянський патріотизм передусім стосується не просто любові до своєї нації лише за факт її належності, а визнання патріотизму до «конституції» своєї держави, яка забезпечує права і свободи громадян. Це вже не стільки топологічний, етнічний чи національний, як політичний патріотизм, що є ключовою рисою політичної нації. Принципи конституційного патріотизму знайшли відображення у Хартії основних прав Європейського Союзу, ухваленій у 2000 році. Документ підтверджує права, які ґрунтуються як на конституційних традиціях держав-членів, так і на спільних міжнародних зобов'язаннях. Європейський Союз активно працює над збереженням та розвитком своїх спільних цінностей, що включають забезпечення свободи, безпеки та справедливості для європейських громадян із повагою до культурного розмаїття та традицій народів Європи, а також національної ідентичності і способів організації державної влади в країнах-членах.

Водночас, як зазначив А. Кравцов, різноманітність і неоднозначність сприйняття патріотизму зумовлені складністю цього явища, його багатогранністю та численними формами прояву. Наприклад, у країнах Далекого Сходу національно-патріотична освіта є невід'ємною частиною гуманітарної політики держави і лежить в основі виховного процесу навчальних закладів, координуючись органами державної влади. Такі традиції у Японії та Китаї базуються на принципах конфуціанства, що впроваджують шанобливе ставлення до держави та влади, обов'язку, доброзичливості й щирості.

В Японії у 2006 році внаслідок освітньої реформи до Основного закону про освіту були внесені зміни, які дозволили запровадити в школах уроки патріотизму. Ці заходи мали на меті виховання почуття національної гордості, самоповаги й поваги до народних традицій. Японці високо цінують свої національні символи, такі як герб, гімн чи прапор, а також традиційний одяг, який досі широко використовується в повсякденному житті. [30, с. 172].

У Китаї уроки музики активно застосовуються як засіб національно-патріотичного виховання. Державний комітет освіти Китайської Народної Республіки рекомендує для уроків у школах загальної освіти включати такі музичні твори: державний гімн, «Про Батьківщину», «В єдності – сила», «Немає Китаю без Комуністичної партії» та інші.

Згідно із законом «Про освіту» 1995 року, держава має на меті виховання у молоді патріотизму та колективізму, ознайомлення з ідеями правової системи, національної оборони, а також принципами національної єдності. У 2016 році була прийнята директива, спрямована на те, щоб учні та студенти ставали ще більш патріотично налаштованими і лояльними до Комуністичної партії.

Міністерство освіти наполягає на тому, щоб патріотичне виховання супроводжувало навчальний процес на всіх етапах. Це охоплює вивчення історії, культурної спадщини, організацію екскурсій до музеїв тощо. Останнім часом значно зросла кількість патріотичних матеріалів в медіа та інтернеті, а також стали більш частими заклики до молоді через партійні видання.

Кожному охочому надається можливість безкоштовно відвідувати державні музеї, які зберігають важливі сторінки історії та культури країни. До таких закладів належать Меморіальний музей Нанкінської різанини, який увічнює пам'ять про одну із найтрагедійніших сторінок в історії Китаю; Меморіальний музей Ляошенської операції, присвячений історичним подіям у військовій історії, а також Китайський народний військово-меморіальний музей та інші важливі об'єкти культурної спадщини, до яких доступ забезпечено для громадян.

Для популяризації патріотичних цінностей велика увага приділяється проведенню заходів, організованих у рамках державних свят, серед яких День

молоді, День заснування Китайської Народної Республіки та День створення Китайської Народної Республіки, а також інші значущі дати. У цих подіях держава акцентує увагу на духовному згуртуванні суспільства через історичну пам'ять і національну спадщину.

А. Кравцов наголошує на тому, що питання національно-патріотичного виховання в Китаї мають статус одного з ключових завдань державної політики. Основна мета цього процесу полягає у вихованні молодого покоління відповідно до принципів і стратегій, сформованих партією та урядом. Завдяки цьому національна виховна система спрямована на формування соціалістичних цінностей із характерними "китайськими особливостями", як зазначено у джерелах.

Протилежним прикладом є національно-патріотична діяльність серед української діаспори, де центром виховної роботи стала Спілка української молоді. Її діяльність висвітлена у працях провідних дослідників, зокрема Є. Жарського в його роботі "Виховні цілі", З. Сагана у дослідженнях щодо впливу української культури, традицій і звичаїв на формування особистості, а також у важливих працях Я. Чумака, таких як "Виховні проблеми". Ці дослідження заслуговують уваги як ґрунтовні джерела аналізу освітньо-виховних процесів.

Окрім того, пошук ідеалу виховного процесу серед українців у діаспорі знайшов своє відображення в загальній концепції української виховної системи. Вона була офіційно затверджена на Першому світовому конгресі вільних українців у 1967 році. Детальний аналіз цієї системи представлений у творчому доробку А. Горохович, яка в своїй праці під назвою "Батьки і діти" надала рекомендації для батьків української діаспори щодо виховання дітей із сильним національно-свідомим характером. Значущість цієї праці підтверджена трьома перевиданнями, одне з яких відбулося вже в незалежній Україні у 1992 році, що підкреслює її актуальність і значення в освітньо-виховній сфері українців за кордоном. [14, с. 79].

У сучасних умовах національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання молоді стало одним із пріоритетів в Україні. Це пов'язано з тим, що попередні покоління українців часто піддавалися нав'язуванню ідеї національної

меншовартості, були позбавлені відчуття духовної та культурної незалежності. У сучасний період, коли перед Україною постає реальна загроза втрати державної незалежності й посилення зовнішнього впливу, особливо важливо укріплювати патріотичне виховання серед молодого покоління.

І. Карпова підкреслює, що змалку діти повинні виховуватися у рідномовному середовищі через ознайомлення з фольклором, українським мистецтвом і літературою. Разом із батьками вони мають долучатися до національних традицій і звичаїв. Водночас важливо формувати у дітей розуміння того, що в сучасному світі поряд із національними та духовними цінностями особливу вагу мають також загальнолюдські.

На думку В. Янковенка, для успішного патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий період, у якому формується здатність до активного сприйняття патріотичних почуттів. Оптимальним часом для початку систематичного національно-патріотичного виховання вважається середній дошкільний вік, адже саме в цей період дитина починає проявляти підвищений інтерес до соціального оточення та суспільних явищ. [83, с. 337].

Дослідники наголошують на тому, що музичне мистецтво займає особливе місце у формуванні дитячого патріотизму, адже воно є основою духовного життя суспільства та слугує джерелом важливих складових. Зокрема, музика сприяє вихованню історичної пам'яті, пізнанню народних традицій, формуванню національної ідеї й прагненню до людяності, свободи, патріотизму та любові до України, батьків і родини.

На думку Олени Горічевої, значення музичного мистецтва в патріотичному вихованні дітей є надзвичайним, і саме школа має відігравати ключову роль у перетворенні музики на дієвий засіб виховання патріотичних почуттів.

У сучасних дослідженнях педагогів і музикантів — таких як Олена Апраксина, Леся Масол, Сергій Мельничук, Валентина Ражник, Людмила Хлебнікова та інших — акцентується на важливій ролі музичного мистецтва у духовному, національному та естетичному зростанні молоді. Музика суттєво впливає на внутрішній світ особистості, пробуджує емоційні переживання, співчуття й

розуміння, а також є ефективним інструментом у формуванні національної самосвідомості та патріотизму.

Важливу роль відіграє музичний фольклор як одна з основ для розвитку національної свідомості молоді. Українська патріотична пісня передає незламний дух народу, долучаючи молодь до історії боротьби за незалежність держави та збагачуючи її світогляд. Історичні пісні відображають специфіку шляхів становлення української державності через боротьбу і самовідданість.

Серед засобів національного виховання в межах музичної діяльності варто виділити використання українського фольклору. До нього входять такі жанри, як забавлянки, мирилки, колискові пісні, колядки, щедрівки, хороводні ігри та танці. [83, с. 336].

Отже, у дітей і молоді необхідно плекати національну самосвідомість, любов до рідного краю та свого народу. Важливу роль у цьому, як зазначає Л. Макогон, відіграє українська музика, що містить у собі потужний етичний та естетичний потенціал [36, с. 40].

Згідно з думкою В. Янковенка, виховання та навчання дітей на основі народних традицій, дитячого пісенного та ігрового фольклору впливає на такі аспекти:

- розвиток емоційності та активного спілкування між дітьми і дорослими;
- формування в дитини цілісного погляду на навколишній світ і пізнання свого «Я» у ньому;
- засвоєння рідної мови, звичаїв та культурних цінностей;
- розвиток музичних і творчих здібностей, самосвідомості й духовності;
- вміння координувати свої дії в спільній музичній діяльності [83, с. 337].

Серед пісенної спадщини особливе значення займає Державний Гімн України, що уособлює ключові ідеї єдності та свободи народу.

У становленні національної свідомості й патріотичних почуттів важливими є твори, присвячені:

- національним святам і традиціям;
- уславленню краси рідної природи та землі;

- українським колядкам і щедрівкам [36, с. 42].

Народна музика ненав'язливо, часто в ігровій формі, знайомить дітей із:

- українськими звичаями й побутом;
- дбайливим ставленням до природи;
- любов'ю до життя й почуттям гумору.

Мелодійність та ритмічність дитячого фольклору є тим магнітом, що викликає у дітей природний інтерес, бажання вивчати, повторювати та запам'ятовувати музичний матеріал. Багатство і розмаїття фольклорної спадщини сприяють формуванню різносторонніх навичок у дітей. Зокрема, це дозволяє їм долучатися до кількох форм діяльності: освоювати елементи народного танцю, вивчати українські народні пісні та їх виконання, інтегрувати народні звичаї, обряди й традиційні ігри в організацію свят та дозвілля. Окрім цього, така діяльність відкриває дітям світ українських народних інструментів, пробуджуючи цікавість до традиційної музичної культури.

Відродження національних традицій у школах, зокрема на уроках музики, здійснюється через слухання та виконання українських народних пісень. Інсценізації та творчі інтерпретації цих пісень стають важливим елементом виховного процесу. Завдяки засобам музичного фольклору твориться емоційний зв'язок між дитиною та культурною спадщиною, що робить цей підхід невід'ємною частиною як навчального, так і виховного компоненту освіти.

У сучасних реаліях культура стає важливим мостом для передачі цінностей і підтримання зв'язку між людьми. Через пісні, поезію та музику українська ідентичність заявляє про себе голосно і впевнено. Сьогодні відомі митці, такі як Олександр Пономарьов, Михайло Хома (DZIDZIO), Джамала та багато інших, залишаючись в Україні, не лише продовжують свою творчу діяльність, а й активно займаються волонтерством. Їх концерти в прифронтовій зоні, виступи перед переселенцями в тимчасових центрах або госпіталях стають потужним джерелом моральної підтримки для українців. Їх приклад надихає тисячі, включаючи наймолодших. Навіть діти сьогодні долучаються до спільної справи: співаючи на вулицях міст і сіл, вони збирають кошти для потреб Збройних сил України,

демонструючи незламність духу і єдність у часи випробувань. [11, с. 476].

Проблематика національно-патріотичного виховання в сучасних умовах стає дедалі актуальнішою, оскільки саме від ефективності вирішення цих питань значною мірою залежить те, яким буде майбутнє української нації. У новітній редакції документа «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» підкреслено, що в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації перед суспільством постає нагальна потреба не лише проаналізувати вже зроблене, але й упровадити системний підхід до вдосконалення всіх аспектів роботи, спрямованих на укріплення національно-патріотичного виховання молодого покоління. Зокрема, основним завданням висувається формування нового типу українця – громадянина, здатного діяти відповідно до національних цінностей, гармонійно поєднаних із європейськими стандартами культурного та суспільного розвитку.

Водночас сучасний стан національно-патріотичного виховання в українській державі, згідно з дослідженнями та позицією вчених Н. Бондаренко й С. Косянчук, стикається з низкою серйозних викликів. Їх причини можна окреслити наступними тенденціями:

- збереження й трансляція синдрому історичного очікування, який сформувався як інструмент виживання;
- відсутність чітко визначеної стратегії розвитку суспільства та його пріоритетного напрямку;
- незадовільний рівень демократичних процесів, дотримання прав людини і реалізації принципу верховенства права;
- поширення негативного патерналізму та залежного мислення;
- ментальне і психологічне виснаження суспільства через тривалий період кризових явищ;
- домінування цінностей, прив'язаних до виживання і задоволення первинних базових потреб;
- переважання матеріальних мотивів при нехтуванні духовними та соціальними аспектами життя;
- звичка до низького рівня життя як норми і відсутність активності у прагненні

до його поліпшення;

- обмежений горизонт планування майбутнього через нестабільність і невизначеність;
- поширені емігрантські настрої серед населення як реакція на внутрішні проблеми;
- громадянська пасивність і відчуття постійного розчарування у спроможності суспільства до змін;
- зростання взаємної недовіри між громадянами і владними інституціями;
- загальна суспільна апатія та втрата мотивації до активної ролі в процесах змін.

Окрім цього, додаткові проблеми включають брак віри у власні сили, запізнілий перехід до формування національної самоідентичності після тривалого впливу чужих культурних моделей та систем цінностей. Варто також зазначити такі фактори, як поширене соціальне пристосуванство, обмежене залучення молоді до активного участі у процесах лідерства, організації колективних справ і прийняття спільних рішень. Усі ці фактори разом формують непродуктивне середовище для ефективного розвитку національно-патріотичного виховання молоді, що є особливо критично в умовах сучасних викликів і загроз.

На сьогодні спостерігається вражаючий і потужний сплеск патріотичної свідомості серед українського народу, який проявляє непересічну рішучість, сміливість і масовий героїзм у боротьбі за свою свободу, незалежність і державний суверенітет. У зв'язку з цим національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання молодого покоління набуває особливого значення та стає пріоритетним напрямом у процесі формування громадської свідомості. Це явище особливо важливе для України, адже в минулому поколінням українців нерідко нав'язувалося почуття національної меншовартості, яке системно підривало їхню гордість за власну культуру, історію та досягнення. Водночас тривав тривалий процес позбавлення українського народу ключових ознак культурної та духовної самостійності, що мало глибокий вплив на формування національної ідентичності. Сьогодні ж оновлена свідомість і дух молоді відіграють значну роль у зміцненні

єдності нації та збереженні її культурного і духовного надбання.

1.2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливе значення мають нормативно-правові документи, які відіграють центральну роль у процесі національно-патріотичного виховання громадян. Особливо це стосується освітньої сфери, де формування національної свідомості молодого покоління є одним із ключових завдань. Зазначимо, що дослідниця В. Стрілько здійснила ґрунтовний аналіз нормативно-правових актів України до 2013 року, які безпосередньо стосуються українського національно-патріотичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах. В результаті цього аналізу було виявлено, що дані документи передбачали доволі обмежений обсяг українського наповнення освітнього процесу, а також недостатню увагу до питань патріотичного виховання. Крім того, нормативно-правова база з 2011-го по 2013-й рік суттєво орієнтувалася на загальні ідеї космополітизму, що значно звужувало можливості для розвитку власне українського патріотизму.

У дослідженні наголошувалось також на тому, що у 2013 році в Україні не було прийнято Закон «Про національно-патріотичне виховання», який міг би стати основою для формування чіткої державної концепції цього напрямку. Крім того, Верховна Рада України не затвердила відповідні державні програми, які б сприяли ефективній реалізації патріотичних цілей в освітній системі. Перший нормативно-правовий документ, у якому містилося поняття про «національну спрямованість освіти», було прийнято ще у далекому 1993 році. Йдеться про Постанову Кабінету Міністрів України «Про Національну державну програму «Освіта», яка була ухвалена 3 листопада 1993 року. Саме цей документ заклав початок нормативного осмислення ролі освіти в формуванні національної ідеї, однак його вплив на розвиток конкретних інструментів патріотичного виховання був досить обмежений.

Загалом, на думку В. Стріла, аналіз нормативно-правових актів з питань національно-патріотичного виховання в Україні станом на 2013 рік засвідчив таке:

- протягом років незалежності України концепція національного виховання була врегульована лише в Державній національній програмі «Освіта» та «Національній доктрині розвитку освіти»;

- визначним документом у сфері українського національного виховання став Указ про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді, ухвалений у 2009 році;

- Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки та Концепція громадянської освіти і виховання в Україні, розроблені Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, на той час набули антиукраїнського й антидержавного характеру, оскільки в них не було відображено поняття українського національного виховання та любові до української мови;

- Верховна Рада України не ухвалювала жодних програм з українського національно-патріотичного виховання, як і не було прийнято Закону України «Про українське національно-патріотичне виховання»;

- у супереччя з резолюцією, одноголосно схваленій III Всеукраїнським з'їздом працівників освіти, з Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затвердженої Указом Президента України у 2013 році, було вилучено заходи, передбачені для розробки та реалізації Концепції національного виховання в Україні до 2021 року;

- існуюча законодавча база у сфері українського національно-патріотичного виховання перебувала в незадовільному стані, що стало причиною низького рівня розвитку цієї сфери в Україні[68, с. 166].

Широкомасштабне вторгнення Росії стало ключовим каталізатором актуалізації процесу національно-патріотичного виховання на всіх рівнях українського суспільства, особливо серед молоді.

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, ухвалена у 2019 році, а також впровадження Стратегії національно-патріотичного

виховання до 2025 року, затвердженої у 2020 році, визначають важливі завдання. Серед них можна виділити: - захист суверенітету та територіальної цілісності держави; - інтеграцію України до європейської спільноти; - розвиток у молоді патріотизму та формування активної громадянської позиції.

Згідно з твердженням І. Агалець, національно-патріотичне виховання має стати фундаментом для відродження національної культури, стимулом до розвитку моральних якостей, інструментом формування особистої відповідальності та гарантом мирного співіснування. Його основна мета полягає в формуванні патріота України з високим рівнем національної свідомості та щирою любов'ю до Батьківщини. Українські науковці підкреслюють, що основою національно-патріотичного виховання молодого покоління є ідея зміцнення Української держави як ключового елементу розвитку суспільства та політичної нації. Ця концепція охоплює аспекти громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального виховання [1, с. 70].

На переконання І. Агалець, питання національно-патріотичного виховання молодого покоління, яке є майбутнім громадянським ядром будь-якого суспільства, має надзвичайно важливе значення і носить глобальний характер. Це робить його актуальним не лише для України, а й для всіх держав світу. У наших реаліях забезпечення цього процесу вимагає чіткого правового регулювання та стратегічного планування, що відображається у відповідній нормативно-правовій базі.

На сьогодні нормативно-правова база, яка регламентує національно-патріотичне виховання, включає кілька ключових документів, кожен з яких спрямований на формування цілісної системи підтримки патріотизму серед дітей та молоді. Основними документами є такі:

- Стратегічні напрями національно-патріотичного виховання, закріплені в Указі Президента України про «Стратегію національно-патріотичного виховання» 2019 року. Цей документ встановлює ключові орієнтири державної політики у цій сфері.

- Розпорядження Кабінету Міністрів України про затвердження плану заходів

з реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки, прийняте у 2020 році, що чітко визначає механізми і етапи реалізації стратегічних завдань.

- Постанова Кабінету Міністрів України від 2021 року про затвердження Державної цільової соціальної програми, яка окреслює конкретні завдання та очікувані результати розвитку національно-патріотичного виховання до 2025 року.

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 2022 року, що регулює низку аспектів, пов'язаних із впровадженням національно-патріотичного виховання в освітніх установах країни.

- Концепція національно-патріотичного виховання у системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року. Ця концепція, затверджена Міністерством освіти і науки відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 2020 року, передбачає закріплення сталісних підходів до всебічного формування патріотичних настроїв серед дітей і молоді.

- Оновлений наказ Міністерства освіти і науки України про внесення змін до попередніх нормативних документів у галузі національно-патріотичного виховання. Відповідне рішення прийняте 2022 року і передбачає коригування законодавчої основи відповідно до нових викликів і потреб суспільства.

- Акти Ради Міністрів України з питань національно-патріотичного виховання та молодіжної політики, які також пройшли ряд змін протягом 2022 року з метою підвищення ефективності заходів у цій сфері.

Усі ці документи демонструють комплексний підхід держави до формування патріотизму як фундаментальної складової виховання майбутніх громадян. Вони покликані ефективно скоординувати зусилля різних організацій та закладів освіти для забезпечення якісного національно-патріотичного виховання серед підростаючого покоління.

У цьому контексті необхідно наголосити на важливості Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання, розрахованої до 2025 року, яка була затверджена у 2021 році й стала першою подібною ініціативою в Україні. Основною метою програми є удосконалення та комплексний розвиток

національно-патріотичного виховання через формування й зміцнення громадянської ідентичності українського народу.

Для досягнення цієї мети поставлено чотири ключові завдання:

- формування української громадянської ідентичності через впровадження ініціатив, спрямованих на посилення національних цінностей і розвиток громадянської самосвідомості населення країни;
- військово-патріотичне виховання, що передбачає заходи, орієнтовані на підготовку громадян до захисту Батьківщини, збереження безпеки та оборони держави, а також на підвищення престижу військової й спеціальної державної служби;
- розробка науково-методичних основ національно-патріотичного виховання шляхом реалізації заходів із формування ефективної державної політики в цій сфері;
- співпраця органів державної влади та місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо питань національно-патріотичного виховання.

Водночас особливої актуальності набуває Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи для її реалізації, ухвалені в червні 2022 року Міністерством освіти і науки. Цей документ визначає стратегічні напрями виховання дітей і молоді, реалізація яких відбуватиметься шляхом співпраці між органами влади, закладами освіти, громадськими об'єднаннями та іншими відповідними інституціями.

Основною метою національно-патріотичного виховання є:

- виховання громадянина-патріота України, гуманіста й демократа, готового виконувати громадянські та конституційні обов'язки;
- збереження та передача духовно-культурних цінностей українського народу;
- формування високої культури міжособистісних взаємин;
- розвиток активної громадянської позиції; - зміцнення національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу та зростання національної самосвідомості.

Міністерство освіти і науки затвердило перелік заходів для впровадження Концепції національно-патріотичного виховання у системі освіти України на період до 2025 року. Вони передбачають:

- поліпшення нормативно-правового забезпечення процесу національно-патріотичного виховання, зокрема розробку законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»;
- створення сприятливих соціально-педагогічних умов для реалізації цього напрямку;
- розмаїття форм і методів національно-патріотичного виховання;
- проведення активної інформаційно-просвітницької діяльності у цій сфері;
- посилення військово-патріотичного аспекту виховання.

Значну увагу слід приділяти тому, щоб національно-патріотичне виховання дітей було випереджувальним, будувалося на міцних духовно-моральних засадах і враховувало вікові та індивідуальні особливості дітей. В умовах повномасштабного вторгнення особливу значущість набувають ключові елементи національно-патріотичного виховання, виділені у концепції:

- громадянсько-патріотичний компонент;
- духовно-моральну складову;
- військово-патріотичний напрям;
- екологічний аспект.

Відповідно до Концепції, національно-патріотичне виховання здійснюється через систему завдань, спрямованих на досягнення таких цілей:

- формування у свідомості громадянина патріотичних цінностей, переконань та поваги до культурно-історичної спадщини України;
- виховання шанобливого ставлення до Конституції України, її законів та державної символіки; - заохочення поваги до військової служби, підкреслення важливості ролі військовослужбовців як захисників країни;
- формування усвідомлення взаємозв'язку між свободою особистості, правами людини та патріотичним обов'язком;
- розвиток здатності до активної участі у державотворчих процесах,

усвідомлення своєї ролі в житті громадянського суспільства;

- сприяння екологічній свідомості особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне надбання, основу життя на Землі;

- виховання толерантності у відношенні до інших народів, їх культур і традицій;

- закріплення гуманістичних моральних принципів як базису цивілізованого суспільства;

- популяризація кращих рис українського народу, зокрема працелюбності, волелюбності, справедливості, доброти, чесності та відповідальності за довкілля;

- формування культури мовлення;

- стимулювання протидії проявам українофобії, аморальності, сепаратизму, шовінізму та фашизму;

- посилення духовних та моральних основ суспільства, а також підтримка традиційних сімейних цінностей.

Концепція передбачає проведення таких інформаційно-просвітницьких заходів у навчальних закладах:

1. Залучення учнів загальноосвітніх шкіл до позакласної діяльності на теми:

- Україна на світовій карті;

- державні символи та свята;

- моє місто чи село в історичному контексті країни;

- мій родовід;

- родина в історії рідного міста або села;

- національні традиції;

- народні ремесла;

- видатні національні герої.

2. Проведення тематичних виховних годин з акцентом на:

- організацію зустрічей з волонтерами та учасниками бойових дій;

- інсценізацію українських і сучасних народних казок;

- проведення майстер-класів для студентів і батьків з виготовлення сувенірів

для військовослужбовців Збройних Сил України;

- організацію конференцій та дискусій, зокрема за участю представників громадських організацій, щодо важливості дотримання демократичних принципів у повсякденному житті.

3. Реалізація освітніх проєктів через:

- створення літературно-музичних композицій за мотивами творів українських дитячих письменників і композиторів;

- організацію виставок творчих робіт дітей та їхніх батьків на основі творів українських дитячих авторів.

4. Активне використання популярних українських рухливих ігор для дітей різного віку.

Залучення школярів до загальнонаціональних проєктів передбачає проведення таких заходів, як фізкультурно-оздоровчий рух «CoolGames», спрямований на активну участь учнівської молоді, та фестиваль «Козацький гарт», який популяризує фізичну і патріотичну культуру серед учнів.

Окрему увагу приділено розвитку студентської екскурсійної діяльності, яка включає:

- обмінні поїздки студентських груп для культурного обміну;
- відвідування історичних пам'яток та значущих місць;
- знайомство з культурно-історичною спадщиною України у різних її регіонах.

Активізується волонтерська діяльність студентів з метою соціального розвитку і підтримки громади. Заплановано проведення тематичних інформаційних годин спілкування, бесід та годин роздумів, що сприяють залученню учнів до обговорення актуальних питань.

Важливими складовими є написання листів і створення оберегів для військових, які перебувають на передовій, що сприяє моральній підтримці захисників.

Заплановано також організовувати виставки патріотичного спрямування, де представлені малюнки, плакати, творчі роботи та фотоматеріали. Для стимулювання креативності школярів та студентів проводитимуться конкурси

проектів та авторських робіт у різних жанрах: проза, поезія, художні твори, графічний дизайн, фото і відео.

Тематичні заходи включають проведення тижнів правового виховання, інтерактивних уроків, констестів і фестивалів, присвячених Дню української писемності та мови. Особливе місце займає Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек під темою «Виховуємо громадянина-патріота України».

Системне впровадження військово-патріотичного виховання повинно бути спрямоване на підготовку молоді до засвоєння основ військової підготовки, зміцнення фізичної витривалості, моральної стійкості та духовної готовності до служби у військових структурах. Діяльність у цьому напрямі має координуватися спільно з органами влади, освітніми закладами, родиною, громадськими організаціями та Збройними Силами України. Концепція охоплює такі заходи:

- регулярне оновлення інформаційних стендів з предмету «Захист Вітчизни», із забезпеченням актуальної інформації про сучасне озброєння та воєнні стратегії держави;

- проведення тематичних конкурсів, вікторин і змагань серед учнів старших класів з метою виховання готовності до захисту незалежності України та служби в Збройних Силах України;

- залучення до підготовки військовослужбовців Збройних Сил України, учасників антитерористичної операції та ветеранів бойових дій;

- організація навчально-польових зборів для учнів 10-х класів і військово-польових зборів для старшокласників 11-х класів на базі військових частин та навчальних таборів;

- проведення військово-патріотичних ігор таких як «Сокіл» або «Джура» для дітей і молоді зі всієї країни;

- організація відкритих благодійних акцій та вечорів-реквіємів; - залучення студентської молоді до акції «Вахта пам'яті Героїв Небесної Сотні»;

- проведення тематичних заходів до державних пам'ятних дат, серед яких День пам'яті Героїв Крут, День Героїв Небесної Сотні, День українського добровольця, День захисника України (14 жовтня) та День Гідності і Свободи;

- організація змагань з різних видів військово-прикладного спорту.

Також передбачаються літературні заходи за участю ветеранів та авторів, які пишуть про російську збройну агресію, а також зустрічі в рамках акції «Бранці Кремля» із тими, хто побував у полоні на тимчасово окупованих територіях.

Отже, визначальний вплив на національно-патріотичне виховання справляють нормативно-правові акти, які регулюють даний процес. Зважаючи на сучасні виклики, особливого значення набуває Концепція національно-патріотичного виховання у системі освіти України, а також комплекс заходів, спрямованих на її практичну реалізацію, що передбачені на період до 2025 року. Цей важливий документ був затверджений Міністерством освіти і науки у червні 2022 року. В умовах тривалої військової агресії з боку Російської Федерації, питання національно-патріотичного виховання висувається на перший план як один із найважливіших пріоритетів українського суспільства, спрямованих на формування глибокої національної свідомості серед громадян. Національно-патріотичне виховання є не лише інструментом освітнього процесу, але й ключовим елементом зміцнення ідентичності та стійкості української нації в умовах зовнішньополітичної та військової загрози.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою формування молодого покоління та послідовною діяльністю, спрямованою на розвиток національної самосвідомості. Цей процес проявляється в любові до Батьківщини, глибокому відчутті відданості своєму народові та готовності його захищати. У сучасних умовах ключовим напрямом національно-патріотичного виховання має стати громадянське виховання, засноване на принципах конституційного патріотизму. Це підхід, що ґрунтується на дотриманні Конституції, повазі до прав і свобод людини.

Науковці, аналізуючи аспекти національно-патріотичного виховання, виокремлюють кілька ключових концепцій, серед яких: - теорія "етнічного ядра"

нації, що передбачає врахування національно-культурних, природних і ментальних аспектів патріотизму; - ідея формування політичної нації, яка не обов'язково повинна мати ознаки виключно української ідентичності; - підхід "конституційного патріотизму", який пов'язує патріотизм із Конституцією, політичними свободами та відповідними суспільними інститутами.

Розмаїття та неоднозначність у сприйнятті патріотизму пояснюються його складною природою, багатогранним змістом та різноманітністю форм, у яких він проявляється.

У середовищі української діаспори ключову роль у національно-патріотичному вихованні зайняла Спілка української молоді. Саме через її діяльність пошук виховного ідеалу втілювався в українську виховну систему, затверджену під час Першого Світового конгресу вільних українців ще у 1967 році. У той самий час у країнах Далекого Сходу національно-патріотичне виховання входить до кола пріоритетів гуманітарної політики держави, формуючи основу виховної роботи в навчальних закладах, яку координують органи державної влади.

Кожен народ, включно з українцями, розробив власну національну систему виховання, що слугує тим фундаментом, на якому з покоління в покоління розвивається національна ідентичність, формуються патріотичні та громадянські почуття. Тому важливо з дитинства привчати дітей до рідної мови, залучати їх через український фольклор, мистецтво, літературу та національні традиції, які практикують у родинному колі. Проте водночас слід підтримувати усвідомлення того, що поряд із національними цінностями сучасна особистість має шанувувати й духовні цінності. Це набуває особливої актуальності в умовах сьогодення, коли існує реальна загроза денаціоналізації, втрата державної незалежності та ризик опинитися під впливом іншої держави. У зв'язку з цим необхідно значно посилити патріотичне виховання молодого покоління, орієнтуючись на національні та європейські цінності.

Нормативно-правові документи відіграють ключову роль у процесі національно-патріотичного виховання. На сьогодні до нормативно-правової бази цього напрямку входить низка важливих документів, проте особливе значення

мають Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2019 рік) та Стратегія національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2020 рік). Ці документи визначають основні пріоритети, серед яких:

- збереження суверенітету та територіальної цілісності України;
- сприяння інтеграції країни до європейської спільноти;
- виховання у молодого покоління патріотизму та активної громадянської позиції.

Стратегія спрямована на формування нових підходів у вихованні молодого покоління через взаємодію органів державної влади, закладів освіти, громадських організацій та інших інституцій.

Особливо значущою також є Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, ухвалена у 2021 році. Ця програма стала першою в Україні й відіграє важливу роль у реалізації зазначених завдань.

РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ І ВОЄН

2.1. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ КУЛЬТУРИ

Як підкреслює Д. Маринич, важливу роль у формуванні патріотизму серед молодшого покоління відіграють освітня система та систематична діяльність класичних університетів.

До основних ознак патріотизму належать:

- усвідомлення та прийняття української ідеї;
- підтримка розвитку незалежної держави;
- опанування національних цінностей, зокрема української культури та мови;
- військово-патріотичне виховання тощо.

Патріотичне виховання слід починати вже з раннього дитинства, впроваджуючи відповідні форми роботи. Наприклад, у дитячому садку «Вуглик» міста Добропілля однією з найпоширеніших форм національно-патріотичного виховання є відзначення календарних свят в українському стилі. Серед них такі свята, як «Стрітення», «Святий Миколай у гостях», «Щедрий вечір, добрий вечір», «Великдень» та свято «Закосичення». Діти активно беруть участь у цих заходах, знайомляться з обрядами та традиціями українського народу.

Іншим важливим напрямком національно-патріотичного виховання є формування уявлень про рідну сім'ю та родинні цінності. У цьому процесі значну роль відіграє залучення батьків. Спільно з дітьми вони беруть участь у таких святах, як «День матері», «Родина як зірка», «У нашій Україні». У межах цих свят батьки й діти виконують різноманітні ролі, зокрема:

- танцюють з рушниками (мами разом із доньками);
- виконують «Гопачок» (хлопчики разом із батьками);
- танцюють «Гопачок для мами» тощо. [83, с. 338].

Фольклор є важливим засобом у формуванні національного характеру та патріотичної свідомості. Дитячі пісні, забави й ігри залишаються улюбленою діяльністю молодших школярів на уроках музики. Серед найбільш популярних фольклорних творів виділяють пісні «Подільночка», «Лисичка-сестричка», «Два півники», «Сірий котик», «Ходить гарбуз по городу» та інші. Танцювальний репертуар включає такі відомі танці, як «Гопак», «Козачок», «Коломийка» та інше.

Музичні казки також користуються попитом серед дітей. Зокрема, часто інсценізують такі твори, як «Веселі гуси» та «Танцювали миші у бабусиній хаті». Популярними іграми є «Чижик, чирик, пташечка», «Сопілка Гриця в рукавичці», «Гуси» тощо.

Значну роль у вихованні національно-патріотичних якостей відіграють святкування державних свят у дитячих садках. Під час таких заходів діти знайомляться з історією видатних подій України, серед яких «День незалежності України», «День Конституції», «День Соборності України», «День захисника України», «День прапора».

У той самий час заклади культури, зокрема відділення Централізованої бібліотечної системи Печерського району міста Києва, також спрямовують свої зусилля на:

- залучення читачів до вивчення героїчного минулого України;
- відновлення почуття патріотизму та шанування українських традицій.

Організуються книжкові виставки, присвячені значущим подіям становлення та розвитку незалежної України. Також функціонує літературна вітальня "Обереги світла". Під час одного з літературних вечорів під назвою "Культура — палаючий кущ, що врятує мій народ" відомий бард, лауреат міжнародних конкурсів та полковник запасу С. Левін поділився своїми роздумами щодо патріотизму серед військових, наголошуючи, як важливо підтримувати їхній моральний дух за допомогою пісні та музики у ці непрості часи. Такі заходи сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку національно-патріотичного виховання, яке залишається одним із ключових напрямів.

Музеї також відіграють вагомий роль у формуванні патріотичних цінностей.

Протягом року діє низка виставок, які акцентують увагу саме на національно-патріотичних аспектах, активно залучаючи молодь до пізнання історії та культури. Серед найважливіших установ варто виділити:

- Національний історико-архітектурний музей "Київська фортеця";
- Національний музей історії України у Другій світовій війні;
- Києво-Печерський національний історико-культурний заповідник та інші.

Наприклад, Національний історико-архітектурний музей "Київська фортеця" регулярно організовує різноманітні заходи, такі як:

- Тематичні екскурсії з інтерактивними елементами;
- Відкриті спеціалізовані уроки та лекції;
- Майстер-класи;

- Квести з історії України. У співпраці з Києво-Печерським національним історико-культурним заповідником проводяться освітньо-виховні заходи для школярів та студентів.

Їх мета — формування патріотичних цінностей, усвідомлення важливості історико-культурної спадщини України та повага до її минулого.

Варто підкреслити важливу роль дитячих музичних шкіл у формуванні патріотичних цінностей. На уроках музичної літератури особливу увагу приділяють вивченню:

- творів видатних українських композиторів;
- традиційних музичних інструментів, таких як бандура, сопілка, цимбали.

Наприклад, учні дитячої музичної школи імені Д. Шостаковича, а саме ансамбль UNITED PEOPLE, створили джазову інтерпретацію Державного Гімну України, яку виконували на джазових фестивалях. Вихованці школи є лауреатами численних міжнародних музичних конкурсів і фестивалів, демонструючи, що в Україні зростає покоління талановитої молоді, яка гідно представляє свою країну.

Водночас Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді також робить вагомий внесок у патріотичне виховання. Цей заклад позашкільної освіти займається координацією діяльності у сфері туристсько-краєзнавчої роботи та формування національної

самосвідомості.

Основними завданнями Центру є:

- реалізація державної політики у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді;
- забезпечення координації патріотичного виховання в освітніх закладах;
- впровадження елементів краєзнавства й туризму задля розвитку освітньої сфери;
- організація та координація діяльності туристсько-краєзнавчих закладів позашкільної освіти [74].

Основними завданнями, які визначаються у діяльності та спрямованості національно-патріотичного виховання дітей і молоді, є комплекс рішень, спрямованих на розвиток та формування ключових духовних, соціальних і громадянських якостей особистості. Зокрема, це включає формування глибоких ціннісних орієнтацій та подальше зміцнення національно-патріотичної свідомості молодіжної аудиторії, що сприяє підвищенню її активної життєвої позиції у суспільстві. Значна увага приділяється вільному розвитку особистості, забезпеченню простору для збагачення соціального досвіду й формування громадської взаємодії. Окреме значення має виховання у дітей і підлітків поваги до Конституції України як основного закону держави, а також формування розуміння важливості прав і свобод людини та громадянина.

Важливим компонентом завдань виступає сприяння розвитку почуття патріотизму та щирої любові до України, що супроводжується вихованням поваги до традиційних народних звичаїв, культурних надбань і національних цінностей українського народу, разом із заохоченням шанобливого ставлення до культурного надбання інших етносів та народностей. Особлива увага приділяється створенню сприятливих умов для всебічного гармонійного розвитку особистості, а також задоволенню різноманітних потреб дітей та молоді у сфері позашкільної освіти, організації їх дозвілля та активного відпочинку. Важливою є діяльність, пов'язана з організацією національно-патріотичних заходів всеукраїнського масштабу, зокрема туристсько-краєзнавчих масових подій, які допомагають формувати у молоді

ширше бачення культурної спадщини країни. Також проводиться методична робота, що охоплює дослідження сучасних виховних систем, впровадження новітніх технологій та методик у процесі національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

У свою чергу, окремий осередок у вигляді відділу національно-патріотичного виховання молоді здійснює важливу функцію координування роботи навчальних закладів у відповідній сфері. Відділ спрямовує зусилля на організацію різноманітних заходів, таких як конкурси, акції, конференції, семінари та тренінги всеукраїнського рівня. Працівники активно займаються методичною та організаційною допомогою у проведенні гри «Джура», яка стала важливою частиною військово-патріотичного виховання дітей і молоді. Крім того, значну роль відіграє співпраця з громадськими організаціями, чия діяльність безпосередньо спрямована на реалізацію завдань національно-патріотичного виховання.

Протягом 2022 року було успішно проведено низку заходів, які отримали широкий відгук серед дітей та молоді. Серед них варто згадати всеукраїнський конкурс есе «Війна за свій шлях» із відображенням війни через дитячий погляд, екологічну акцію «Збережемо мальовничу Україну разом», котра сприяла формуванню екологічної свідомості учасників. Також проведено всеукраїнську гру-вікторину «Відун», що залучила молодь до пізнання історії та культури своєї країни. Особливе місце зайняв всеукраїнський фестиваль «Ватра», який був проведений у межах Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл», покликаної зміцнити дух патріотизму серед учасників та надихнути їх до активнішого сприйняття ролі громадянина у розбудові держави.

Заклади класичного ЗВО займають особливе місце у процесі національно-патріотичного виховання. А. Рушинець, провідний методист Обласного методичного центру культури й мистецтва Запорізької обласної ради, наголошує, що молодь повинна не тільки асоціювати себе з українським народом, але й прагнути жити в Україні, бути гідним громадянином. Важливим напрямом роботи клубів є організація заходів, які формують патріотичну свідомість, любов до рідної

країни та готовність виконувати громадянський обов'язок щодо захисту її національних інтересів, цілісності й незалежності.

На думку А. Рушинець, ефективна діяльність у сфері національно-патріотичного виховання вимагає використання форм і методів, які органічно поєднують національне, громадянське, моральне та естетичне виховання. Основою таких підходів мають бути національна історія, мова й культура.

Серед сучасних методів і форм виділяють соціальну проектну діяльність, ситуаційно-рольові ігри, інтелектуальні аукціони, театралізовані ігри. Активні методи включають створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів і моделей поведінки, прийняття рішень, застосування засобів масової інформації, колективну творчу діяльність, а також використання національних традицій, символів і ритуалів [42, с. 2].

У роботі з дітьми та підлітками слід застосовувати методи і форми, які найкраще відповідають їхньому віковому розвитку. Наприклад, для дітей 10-11 років, які характеризуються високим рівнем пізнавальної активності та прагненням до практичних знань, доцільно організовувати творчі заняття та проекти, залучати їх до літературних клубів, вікторин і брейн-рингів.

Підліткам 12-13 років властиві помітні індивідуальні особливості, їхні потреби стають більш усвідомленими і зосереджуються на особистих інтересах. З огляду на їхній інтерес до соціальних питань і глибинних тем, таких як сенс життя, варто впроваджувати інтерактивні форми роботи: інтелектуальні ігри, прес-діалоги, відкриті мікрофони, тематичні дискусії та театральні вечори.

Молодь у віці 14-15 років прагне до самовизначення, пізнання свого внутрішнього "Я" і світу навколо. У роботі з ними доцільно використовувати такі форми, як диспути, дискусії, уроки спілкування, тренінги, тематичні марафони, вечори, благодійні акції та інші подібні заходи [42, с. 3].

Важливу роль відіграють заходи, що висвітлюють героїчні вчинки українських воїнів, волонтерів і громадян, які зробили вагомий внесок у захист України та зміцнення її обороноздатності. Серед них такі активності:

- благодійні акції на підтримку наших захисників та їхніх родин;
- зустрічі з воїнами ЗСУ та волонтерами;
- конкурси дитячих малюнків, майстер-класи для дітей і батьків зі створення сувенірів для воїнів Збройних Сил України;
- організація виставок, присвячених учасникам бойових дій і волонтерам із різних громад.

Такі ініціативи сприяють формуванню у дітей і молоді почуття гордості та поваги до сучасних Героїв України.

Окрім цього, важливо проводити заходи до таких пам'ятних дат, як День Соборності, День Конституції, День Державного Прапора, День Незалежності, День Гідності та Свободи, а також День Героїв Небесної Сотні. Вони спрямовані на виховання в молодого покоління патріотизму, гордості за свою країну та готовності захищати її національні цінності й державність. Для досягнення цих цілей пропонується:

- організація тижнів правової освіти, які допоможуть розвитку самооцінки дітей і молоді, усвідомленню свого місця в суспільстві;
- проведення тренінгів із підвищення політичної та правової обізнаності;
- залучення до рольових ігор для закріплення отриманих знань.

Краєзнавство також відіграє ключову роль у національно-патріотичному вихованні, розширюючи знання людей про рідний край, історію своїх сіл чи міст. А. Рушинець пропонує використовувати такі форми заходів: - конкурси для юних інтелектуалів; - фотоконкурси; - вікторини та змагання на знання історії, культури і традицій свого народу. [42, 5].

Знання національної культури відіграє важливу роль у цьому процесі, охоплюючи вивчення міфів, легенд, народних переказів, казок, календарних та історичних пісень, народних танців, традицій, свят і обрядів. Саме родинні традиції, свята та обряди є ключовим чинником у зміцненні національної

ідентичності та патріотичної свідомості серед різних поколінь. Для їх популяризації використовуються різноманітні форми заходів: - конкурси, ігри, вікторини, естафети та виставки малюнків - інтерактивні вистави - ігрові програми, батли - вистави лялькового театру, тематичні ранки та урочистості

Важливим механізмом для просування народної культури є організація гуртків декоративно-прикладного мистецтва, клубів за інтересами та творчих лабораторій за участю майстрів народного ремесла. [42, с. 6].

Анатолій Рушинець вважає, що важливим компонентом виховного процесу є організація фольклорних заходів, які сприятимуть зміцненню зв'язку молодого покоління з народною культурою. Зокрема, він пропонує залучати дітей до підготовки народних приказок, прислів'їв, прикмет, тематично пов'язаних із різноманітними природними явищами, тваринним і рослинним світом. Ці заходи можна формувати у вигляді захопливих змагань або конкурсів. Крім того, велику увагу слід приділяти популяризації козацьких традицій, які успішно впроваджуються через організацію таких динамічних і веселіших заходів, як козацькі ігри, розваги, естафети та народні забави.

Підготовка подібних заходів вимагає від працівників клубів високого рівня професійних навичок, творчого підходу до роботи, гнучкого мислення та здатності до нестандартних рішень. Окрім цього, слід враховувати необхідність постійного оновлення форм і методів роботи для забезпечення інтересу серед молоді.

Анатолій Рушинець пропонує низку ефективних форм діяльності для практичного застосування в роботі з дітьми та молоддю в клубах, аматорських осередках чи гуртках з патріотичним спрямуванням. Серед таких форм можна виділити:

- уроки спілкування, які допомагають дітям навчитися взаємодіяти та краще розуміти один одного;
- фоторепортажі, спрямовані на розвиток творчого бачення світу;
- вечори кіно, що сприяють культурному розвитку та розширенню світогляду молоді;
- вечори-портрети, присвячені видатним особистостям і їх внеску в культуру

та історію;

- літературно-музичні вечори, покликані пробудити естетичну чуттєвість і любов до мистецтва;
- уроки правової грамотності для формування правової свідомості серед молоді;
- інформаційні зустрічі, які познайомлюють молодь із актуальними подіями та ідеями;
- тренінги для розвитку комунікативних навичок та впевненості у собі;
- круглі столи для обговорення важливих соціальних чи патріотичних тем;
- вікторини та інтелектуальні змагання для стимулювання пізнавального процесу;
- мистецькі й благодійні акції, ярмарки та марафони, що виховують у молоді цінність співчуття та благодійності;
- етнографічні уроки, які ознайомлюють молодь із народною культурою та традиціями;
- аукціон народної мудрості для творчого обміну знаннями;
- віртуальні виставки різного формату: портретні виставки, виставкові галереї, панорамні експозиції;
- конкурсні програми та конкурсно-розважальні заходи як засіб активного дозвілля;
- ігрові подорожі, які допомагають дізнатися більше про культуру і традиції через захопливу подачу матеріалу.

Такі форми заходів спрямовані не лише на поглиблення знань молоді про національну спадщину й формування патріотичних цінностей, але й на розвиток їх креативності, активності та свідомості.

Ці рекомендації розроблені задля покращення та вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, що мають на меті підтримати формування громадянської свідомості у підростаючого покоління. Запропоновані практичні матеріали та методичні поради сприяють впровадженню сучасних підходів і форм роботи, спрямованих на розвиток патріотичних почуттів, моральних цінностей, а

також активізацію інтересу до національної історії, традицій і культури серед дітей та молоді.

Для покращення ефективності реалізації зазначених рекомендацій спеціалістами галузі проводяться тематичні семінари, що забезпечують обмін практичним досвідом з питань національно-патріотичного виховання. Наприклад, у 2016 році на базі культурно-дозвілєвого центру «Україна» в місті Білопілья відбувся семінар для працівників культури Білопільського району. Метою заходу було ознайомлення з основними напрямками та методиками патріотичного виховання громадян. У межах семінару були розглянуті такі ключові теми:

- ефективні методи роботи клубних закладів, спрямовані на розвиток національно-патріотичного виховання;
- визначення пріоритетних завдань, які сприяють формуванню в дітей та молоді почуття гордості за вітчизняну історію, культуру, традиції та державу в цілому;
- базові принципи створення концепції героїко-патріотичних заходів і написання відповідних сценаріїв;
- впровадження інноваційних методик і сучасних підходів у діяльність культурних установ району;
- рекомендації щодо реалізації комплексних програм у сфері патріотичного виховання, а також виконання і моніторинг постанов та розпоряджень державних органів.

До того ж, з метою підтримки роботи клубних працівників у районі було розповсюджено розроблені сценарії та репертуарні матеріали, які стосуються національно-патріотичної тематики. Ці матеріали стали особливо актуальними під час підготовки до святкування Дня захисника України та Дня українського козацтва, допомагаючи в організації заходів, що сприяють формуванню патріотичної самосвідомості серед населення.

Шацький районний будинок культури організував масштабний районний семінар-практикум, зосереджений на питаннях використання різноманітних форм і підходів у культурно-просвітницькій діяльності, орієнтованій на національно-

патріотичне виховання в закладах культури району. Такий захід став особливо актуальним в умовах сучасних викликів, з якими стикається суспільство, адже він спрямований на зміцнення почуття патріотизму серед молодого покоління.

Головна увага семінару була приділена темі національно-патріотичного виховання, що є основою формування свідомих та відповідальних громадян. Під час заходу учасники мали можливість глибше ознайомитися з концептуальними засадами цього напрямку виховної роботи, визначити його ключові цілі та завдання. Зокрема, було акцентовано на необхідності виховання в дітей і молоді почуття глибокої гордості за свою країну, поваги до її історії, культурної спадщини, народних традицій та державних цінностей.

Учасники семінару отримали цінну інформацію щодо впровадження сучасних форм і методів культурно-просвітницької діяльності в контексті національно-патріотичного виховання. Особлива увага була приділена роботі клубних закладів та освітніх установ району, які відіграють важливу роль у цьому процесі. Під час заходу були представлені приклади масових культурно-дозвіллевих заходів патріотичного спрямування та надано методичні рекомендації щодо їх організації та проведення. Такі практичні напрацювання допоможуть закладам освіти та культури ефективніше реалізовувати завдання національно-патріотичного виховання серед молоді.

Учасникам семінару-практикуму були запропоновані різноманітні сценарії, спрямовані на реалізацію заходів із патріотичного виховання. До основних напрямків увійшли:

- літературно-музичні композиції;
- відзначення важливих державних свят;
- тематичні вечори, вечори пам'яті та реквієми;
- театральні постановки;
- розробка конкурсних програм та ігор;
- уроки спілкування;
- інтелектуальні ігри;
- екскурсії до спеціальних об'єктів, таких як Місто прав дитини тощо.

На семінарі детально розглядалася ідейно-тематична спрямованість представлених робіт. Також було вказано джерела та матеріали, які можна використовувати при створенні сценаріїв і під час організації масштабних подій патріотичної тематики. Окрему увагу приділили базі даних україномовної музики, що застосовується під час дискотек і відпочинкових заходів для посилення патріотичних почуттів.

Під час заходу директор РБК, В. Ханзерук, надала методичні рекомендації щодо впровадження комплексних програм і нормативно-правової бази з питань патріотичного виховання. Вона акцентувала увагу на характерних особливостях написання сценаріїв героїко-патріотичної тематики і запропонувала застосовувати інноваційні форми роботи в установах культури району.

Працівники Прикарпатського навчально-методичного центру культури і туризму прагнуть досягти суттєвого вдосконалення професійного рівня працівників клубних закладів області, щоб підвищити якість їхньої роботи та сприяти ефективному функціонуванню культурних установ на місцях. З метою реалізації цієї важливої задачі, 4 жовтня 2022 року було проведено масштабний обласний семінар, тема якого була присвячена питанням національно-патріотичного виховання в клубних закладах шляхом використання ресурсів аматорських об'єднань та клубів за інтересами. Цей семінар був ретельно організований, аби залучити директорів, методистів, а також керівників клубних закладів регіонального рівня та клубів за інтересами для обміну досвідом і підвищення їхньої кваліфікації.

У той же час місцева влада активно працює над забезпеченням ефективності діяльності клубних закладів, приділяючи особливу увагу вихованню дітей та молоді в дусі національно-патріотичних ідеалів. З цією метою у Великоплосківській об'єднаній територіальній громаді у 2021 році діяльність клубних установ була спрямована на удосконалення організації культурно-масових заходів, що мали важливе значення для всебічного розвитку громади. Зокрема, основні завдання цих заходів включали забезпечення духовного формування особистості, сприяння змістовному дозвіллю мешканців громади, підвищення

естетичного рівня молоді й посилення патріотичного виховання. Окрім того, серед пріоритетів визначено збереження культурної спадщини як у матеріальній, так і нематеріальній формах.

Особлива увага приділялась кадровому забезпеченню закладів культури та освіти, адже якісна підтримка фахівців залишається ключовим фактором розвитку галузі. Крім цього, був поставлений акцент на підняття загального рівня освіти та культури серед населення громади у відповідності до комплексної програми розвитку культури Великопосківської громади на 2021-2024 роки. Ця програма, яка має назву «Розвиток культури в об'єднаній територіальній громаді Великопосківська», покликана стати основою для масштабного культурно-просвітницького прогресу та збереження традиційної спадщини для майбутніх поколінь.

Основними аспектами національно-патріотичного виховання є:

- формування свідомої громадянської позиції, становлення української національної еліти;
- посилення української державності;
- виховання дітей на засадах ціннісних орієнтирів і громадянської свідомості; - захист національних інтересів країни;
- формування поваги до культурної спадщини всіх народів;
- утвердження патріотичних цінностей, шанобливого ставлення до історичного та культурного надбання України;
- залучення молоді до активної участі в національно-культурному житті, підтримки та розвитку традицій і звичаїв.

З огляду на сучасні виклики, що постають перед суспільством, та необхідність забезпечення комплексного підходу до національно-патріотичного виховання, у громадах активно впроваджуються спеціалізовані програми. Для прикладу, у Меджибізькій селищній раді була запроектована і затверджена програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки. Її розробка стала відповіддю на необхідність формування дієвої системи виховної роботи в межах громади. Основна мета цієї програми полягає в досягненні таких

результатів: - сприяння розвитку у дітей та молоді глибоких патріотичних почуттів, формування їх активної життєвої позиції, яка би слугувала фундаментом для участі в суспільному житті; - реалізація державної політики, орієнтованої на всебічну та якісну підготовку молоді до виконання своїх обов'язків перед державою, зокрема в межах служби в Збройних Силах України.

Програма визначає конкретні завдання, покликані забезпечити реалізацію задумів:

- створення якісно нових підходів до системи виховання, що відповідають сучасним вимогам щодо роботи з дітьми та молоддю в закладах освіти і культури комунальної форми власності;
- формування високого рівня патріотичної свідомості у молодого покоління, заохочення до виконання важливих громадянських і конституційних обов'язків зі збереження та захисту національних інтересів України;
- вдосконалення педагогічних методик навчання основ військової справи, заснованих на національно-історичній та народній педагогіці;
- популяризація прикладів героїзму та самовідданої діяльності українських воїнів, волонтерів і громадян, які зробили вагомий внесок у посилення обороноздатності держави та правонаступність її територіальної цілісності;
- забезпечення виховання молодого покоління на багатогранних патріотичних, історичних та військових традиціях українського народу.

Таким чином, реалізація зазначеної програми покликана не лише підвищити ефективність виховних процесів у громаді, а й забезпечити послідовний розвиток національної свідомості у дітей та молоді, сприяючи становленню громадян, відповідальних за майбутнє країни.

Програма спрямована на створення цілісної системи, орієнтованої на забезпечення національно-патріотичного виховання, яке є ключовим елементом національної безпеки України. Її реалізація дозволить мотивувати молодь до всебічної діяльності на благо держави.

Механізм впровадження програми охоплює конкретні заходи в межах таких пріоритетних напрямів:

- застосування інноваційних підходів і методів у національно-патріотичному вихованні молодого покоління;
- підтримка розвитку української національної культури та її популяризації серед молоді;
- виховання в учнівській та студентській молоді почуття гордості за Україну, її народ і героїчне минуле;
- стимулювання інтересу до вивчення військової історії;
- формування готовності молодих людей до захисту Батьківщини та проходження військової служби;
- популяризація здорового способу життя й запобігання негативним явищам серед дитячої та молодіжної аудиторії;
- розвиток національної та громадянської свідомості серед молоді призовного віку;
- організація заходів із вивчення й популяризації історії України та її культурної спадщини;
- залучення дітей і молоді до участі у волонтерських рухах;
- проведення масових військово-спортивних змагань, заохочення до занять фізичною культурою і спортом;
- підтримка ініціатив у сфері національно-патріотичного виховання та суспільно значущих проєктів;
- створення позитивного інформаційного середовища серед школярів.

Заклади культури, що організовують різноманітні заходи, мають важливе значення у процесі національно-патріотичного виховання в сучасних умовах. Проте, враховуючи виклики сьогодення, особливу увагу слід приділити впровадженню ефективних підходів у діяльності культурних закладів клубного типу з метою формування національно-патріотичного світогляду у молодого покоління. Саме тому необхідно зосередитись на розробці та реалізації інноваційних і творчих заходів, щоб зробити патріотичне виховання дітей та молоді максимально ефективним. Адже у багатьох випадках ці осередки виступають чи не єдиним центром культурного життя для громади.

2.2. ГІБРИДНІ ВІЙНИ І ЗАГРОЗИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку суспільства все більшу актуальність набувають дослідження та розробка механізмів протидії гібридним загрозам і війнам, особливо у таких важливих сферах, як культура та національна свідомість. Гібридна війна, за своєю суттю, передбачає ініціювання державою-агресором внутрішніх конфліктів у цільовій країні з метою досягнення власних політичних амбіцій, які традиційно реалізуються через звичайну військову агресію. Проте характерною рисою гібридних воєн є те, що військові дії відходять на другий план, поступаючись місцем впливу інформаційним та культурним важелям. Це дозволяє агресору досягати стратегічних цілей через інформаційну експансію, маніпуляції суспільною свідомістю і руйнацію національних моральних устоїв. Основна мета таких дій полягає у створенні атмосфери залякування та деморалізації населення, що полегшує процес встановлення нового політичного ладу й підпорядкування країни [66, с. 67].

У зв'язку з цим під час протистояння гібридній війні першочергової уваги заслуговує захист не лише територіальної цілісності держави, але й її ідентичності, включаючи культурну спадщину, традиції та моральні цінності народу. Варто зауважити, що культура є однією з ключових мішеней у такому конфлікті, адже руйнування культурного поля веде до ослаблення національної самосвідомості, що своєю чергою загрожує існуванню держави як такої. Тому важливим компонентом протидії гібридним війнам стає формування стійкої національної ідеї та системи патріотичного виховання серед молодого покоління. Саме це здатне забезпечити довготривалу стійкість народу до зовнішніх ідеологічних впливів з боку держави-агресора [66, с. 67].

Як зазначає Т. Рева, поняття гібридної загрози охоплює значно ширший спектр негативних явищ і небезпек сучасного світу. До них належать тероризм, неконтрольовані міграційні потоки, піратство, корупція, етнічні конфлікти та інші

фактори дестабілізації, які активно використовуються як інструменти досягнення політичних цілей агресором. При цьому суб'єктами гібридних загроз можуть виступати як державні, так і недержавні структури, що сприяє багатогранності й складності протистояння таким викликам [59, с. 189].

Фінський центр протидії гібридним загрозам у Європі визначає гібридні загрози як скоординовані та синхронізовані дії, спрямовані на слабкі місця держав і демократичних інститутів із залученням широкого спектру засобів.

Такі загрози орієнтовані на використання як традиційних, так і нетрадиційних методів — дипломатичних, військових, економічних і технологічних. Вони можуть бути реалізовані як державними, так і недержавними акторами з метою досягнення своїх цілей без формального оголошення війни.

Аналізуючи сучасні підходи до протидії гібридним загрозам, фінський дослідник М. Вігелл звернув увагу на їхній масштабний вплив на функціонування демократичних політичних систем, виокремивши низку ключових цілей таких загроз. До них можна віднести: деструктивні явища у суспільстві, які супроводжуються скоординованим зовнішнім впливом, що спрямований на розкол і дестабілізацію стабільності; застосування тактики прихованого маніпулювання для поширення впливу на стратегічні інтереси держави; а також цілеспрямований тиск на систему ухвалення рішень з метою забезпечення потрібних результатів [59, с. 190].

Необхідно зазначити, що у Європейському Союзі дана проблематика ретельно проаналізована, результатом чого стало чітке визначення поняття «гібридні загрози» та затвердження конкретних заходів для їхньої нейтралізації. У цьому контексті було створено цілу низку документів стратегічного характеру, серед яких слід виділити:

- Глобальну стратегію ЄС;
- Спільний рамковий документ з протидії гібридним загрозам від 2016 року;
- Спільну доповідь Європейського Парламенту та Європейської Ради, присвячену виконанню зазначених заходів (2017 рік);
- Оперативний протокол Європейського Союзу щодо реагування на гібридні

загрози, більш відомий як «EU Playbook» (2016 рік);

- Спільний робочий документ під назвою «Східне партнерство - двадцять очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуючись на ключових пріоритетах та результатах» (2016 рік);

- Доповідь Європейського парламенту «Протидія гібридним загрозам: співпраця ЄС-НАТО» (2017 рік) [9, с. 17].

Як наслідок, ЄС розробив системний підхід до класифікації галузей боротьби з такими викликами. Сфера протидії гібридним загрозам охоплює широкий спектр стратегічно важливих рівнів:

- інформаційну складову, що включає протистояння інформаційним маніпуляціям і фейкам;

- енергетичний сектор як ключову галузь для забезпечення економічної безпеки;

- транспорт та критично важливу інфраструктуру;

- сферу космосу і супутникових технологій;

- військовий аспект, пов'язаний зі спроможностями оборони;

- охорону здоров'я і безпеку харчових продуктів, що мають безпосередній вплив на якість життя населення;

- кіберсферу як основу цифрової безпеки;

- фінансовий сектор, що забезпечує економічну стабільність;

- промисловість як базу економічного розвитку;

- соціальний та громадський вимір, що відповідає за збереження суспільної стабільності [9, с. 18].

Таким чином, комплексний підхід та чітка стратегія ЄС спрямовані на мінімізацію впливу гібридних загроз через синхронізовану роботу усіх зазначених галузей, що забезпечує загальну стійкість державного управління та суспільства загалом.

У сфері кібербезпеки Європейський Союз ухвалив Стратегію кібербезпеки, а Європейська комісія заснувала Агентство ЄС з мережевої та інформаційної безпеки, покликане боротися з кіберзагрозами на загальноєвропейському рівні.

Також була створена Платформа мережевої та інформаційної безпеки, яка забезпечує взаємодію між інституціями ЄС, урядами держав-членів та приватними структурами у сфері кіберпростору.

У контексті гібридних загроз у межах розвідувально-ситуаційного центру ЄС при Європейській службі зовнішніх справ діє Центр аналізу гібридних загроз ЄС. Його основне завдання полягає у зборі, аналізі та передачі даних щодо індикаторів і попереджень про гібридні загрози як з відкритих, так і з конфіденційних джерел. Центр надає відповідну інформацію інституціям ЄС і державам-членам, зокрема у вигляді гібридного бюлетеня. У 2017 році у Фінляндії було організовано Центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам, який займається вивченням таких викликів і пошуком рішень для боротьби з ними.

До факторів, що сприяють поширенню гібридних загроз, ЄС зараховує маніпуляції, спрямовані на вразливі групи населення через сучасні канали комунікації для нав'язування радикальних або екстремістських ідей. З огляду на це, підвищення обізнаності громадян та протидія пропаганді визначені ключовими цілями в інформаційній сфері. У цьому контексті було засновано робочу групу StratComEast та реалізовано проект EU-STRAT, який охоплює також країни Східного партнерства. Видалення незаконного інформаційного контенту частково покладено на Антитерористичний інтернет-центр.

Щодо України, більшість вітчизняних експертів (51,4%) вважають, що гібридна агресія Росії проти України перейшла в активну фазу на початку 2014 року. Водночас підривна діяльність щодо України почалась ще із моменту здобуття незалежності у 1991 році. Росія постійно діяла з метою послаблення України, особливо після приходу до влади Володимира Путіна.

Дослідники наголошують, що однією з найбільших загроз для існування та безпеки України є використання її історії як інструменту маніпуляції та елементу гібридної війни з боку Росії. Метою таких дій є формування проросійського світогляду серед українців, зокрема шляхом впливу на історичне сприйняття. Російська пропаганда активно працює над створенням ілюзії спільного історичного простору між Росією та Україною, в якому домінує концепція «русского мира», де

українцям дописується роль «молодшого брата». Цій ситуації сприяло тривале перебування України під владою Росії, яке позбавило український народ можливості самостійно і незалежно розвивати власну національну свідомість і формувати свою історію.

Крім того, Росія почала привласнювати історичну спадщину Київської Русі, просуваючи ідею існування єдиної «давньоруської» ідентичності. Цей підхід ґрунтується на міфі про спільні історичні корені Московії та Київської Русі та нібито «спадкові права» Росії на спадщину Київської Русі та сучасну Україну. Такий перекручений історичний наратив Російське керівництво використовує як засіб підкорення України та виправдання своєї агресивної імперської політики. Без всебічного й великого історичного минулого неможливе утвердження єдиного «російського народу», а без України не може існувати російська імперія.

Варто звернути увагу на те, що Україна свого часу не застосовувала активних заходів для захисту власної історичної спадщини. У той час у Росії в травні 2009 року за указом президента Д. Медведєва було створено спеціальний орган – «Комісію при президенті Російської Федерації з протидії спробам фальсифікації історії на шкоду інтересам Росії». Ця структура відіграла значну роль у підготовці гібридної агресії, спрямованої на історичний простір. В Україні, натомість, почали масово поширюватися російські видання з історичної тематики за дуже низькими цінами. Ці видання свідомо викривляли українську історію, приписуючи Московії події, факти та видатних постатей з минулого. У той самий час українські історичні журнали залишалися малотиражними, тоді як російськомовні присутні були набагато масштабніше.

Український історик Володимир В'ятрович вказував, що Міністерство закордонних справ Росії активно намагалось вплинути на зміст українських підручників з історії, пропонуючи їх «гармонізацію» з російськими. Це мало слугувати інструментом для маніпуляції українським минулим і формування національної ідентичності громадян через призму російських інтересів. У свою чергу, Росія, керуючись принципом «розділяй і володарюй», просуvala гібридні історичні проекти, зокрема з акцентом на русинів Закарпаття, поліщуків Полісся та

вигадане «козацтво» півдня України. Такі дії мали на меті розділити український народ і частково інтегрувати його в «русский мир».

Зважаючи на те, що гібридна агресія в історичному контексті здійснювалася систематично та цілеспрямовано, Україна, на жаль, тривалий час не приділяла належної уваги цим явищам, які становлять серйозну загрозу. Як наслідок, не було забезпечено комплексної і системної протидії цим небезпечним процесам. На рівні державних структур і суспільних ініціатив залишалася недостатньою робота з поширення правдивих знань про історію нашої країни та її сусідів, зокрема Росії. Такий підхід призвів до того, що значна частина українців, особливо представники старшого покоління, продовжують сприймати історію держави через призму радянської ідеології, яка свідомо спотворювала та переформатовувала історичні факти на власну користь. У той же час важливо розуміти, що однією з ключових складових гібридної війни, яку Російська Федерація відкрито веде проти України, є свідомо маніпуляція історичною пам'яттю та викривлення уявлення про історичні події. У зв'язку з цим Україна стоїть перед необхідністю активної та дієвої протидії таким загрозам. Для досягнення ефективності в цьому питанні недостатньо лише спростування міфів та російських історичних конструктів. Потрібно також систематично викривати й руйнувати сформований у Росії погляд на історію, працюючи над створенням власного правдивого й доказового наративу, що базується на об'єктивних даних і широкому залученні суспільства до процесу його усвідомлення та прийняття.

Дослідники підкреслюють важливість глибокого осмислення та інтерпретації ключових історичних постатей, суспільних процесів, явищ і подій, що стосуються України, Російської імперії та Радянського Союзу, через призму української національної перспективи. Ця точка зору має бути не лише донесена до українського суспільства для формування внутрішнього розуміння історії, але й презентована міжнародній спільноті з урахуванням регіональних особливостей країни. Таке історичне бачення зможе допомогти в об'єктивній оцінці складних і часто суперечливих історичних подій. Разом із тим, сучасні спроби розробки політики, спрямованої на формування національної пам'яті, не завжди

відповідають актуальним потребам українського суспільства. Найбільшим завданням залишається адаптація історичної пам'яті до сучасних викликів і вимог, аби вона стала дієвим інструментом у сучасному житті.

У контексті цього українські експерти висловлюють думку, що для успішного протистояння гібридним загрозам Україна потребує суттєвих змін у сфері державної безпеки та управління. Серед найважливіших кроків, які варто здійснити, вони виділяють наступне:

- Переорієнтація на справжню парламентську республіку, що забезпечить ефективніше розподілення повноважень між гілками влади.
- Встановлення чіткої стратегічної державної політики та її корінна модернізація задля відповідності сучасним реаліям.
- Проведення широкомасштабної люстрації з метою очищення управлінських структур від корупційних або неблагонадійних кадрів.
- Усунення впливу проросійських олігархів, що становлять загрозу національній безпеці.
- Перехід до нової, більш прозорої та ефективної моделі ухвалення ключових державних рішень.
- Посилення здатності оперативно реагувати на нові виклики та загрози.
- Впровадження механізмів підвищеної підзвітності державних службовців, у тому числі через громадський контроль.
- Формування політичної волі для рішучої боротьби з корупцією на всіх рівнях державного апарату.
- Розробка і реалізація чіткої інформаційної політики, яка буде захищати інтереси країни в інформаційному просторі.
- Забезпечення соціальної та гуманітарної політики, адекватної до поточних умов, що дозволить ефективніше реагувати на виклики часу.

Такі кроки є невід'ємною складовою комплексного підходу до зміцнення національного суверенітету та забезпечення стабільного розвитку України. [9, с. 96].

Для вирішення проблем, пов'язаних із збереженням національної пам'яті та

забезпеченням ефективної протидії гібридним методам впливу, що активно застосовуються Росією, дослідники висловлюють необхідність реалізації низки ключових заходів. По-перше, особливу увагу слід приділити ініціації та розробці всеохопної стратегії, яка б охоплювала питання збереження національної історичної пам'яті, а також протидії інформаційним атакам і маніпуляціям, що виходять від певних іноземних держав, насамперед Російської Федерації. Ці дії спрямовані на дискредитацію не лише української історії, але й самої ідеї української державності.

Не менш важливим елементом є створення незалежної ради експертів, які працюватимуть над об'єктивною оцінкою існуючих освітніх матеріалів, зокрема підручників з історії, а також забезпечуватимуть їх оновлення й перевидання відповідно до сучасних стандартів та потреб сьогодення. Також пропонується організувати постійно діючу платформу для представників громадянського суспільства, наукових та освітніх установ. Цей простір сприятиме відкритому обговоренню таких важливих тем, як концепція української історії та розвиток політики національної пам'яті.

Надзвичайно значущою є активна участь європейських інституцій у дискусіях, пов'язаних із питаннями національної пам'яті, адже це дозволить Україні отримати підтримку в міжнародному вимірі й укріпити своє місце на культурній мапі Європи. Окрім того, необхідно здійснювати постійний моніторинг українського законодавства у сфері національної пам'яті та при виявленні прогалин оперативно ініціювати відповідні зміни, адаптуючи нормативну базу до викликів сучасності.

Окремим напрямом має стати встановлення чіткого та дієвого контролю за розповсюдженням в Україні друкованої продукції, яка викривлює факти чи цілеспрямовано спотворює історію держави. На додаток до цього важливий акцент слід зробити на систематичному відстеженні дій Росії та її агентів впливу, які працюють не лише в Україні, але й у західних країнах. Їхньою метою часто є підірив авторитету України, її історичних здобутків і державності. Усі такі дії потребують оперативного реагування та протидії.

У цьому контексті розробка ефективних механізмів боротьби з гібридними

загрозами, особливо в культурній площині, стає дедалі актуальнішою. Гібридна війна має значний вплив на національну культуру, оскільки через її руйнацію агресор прагне послабити фундамент державності. Саме тому особливий акцент має бути зроблено на національно-патріотичному вихованні молодого покоління, яке в майбутньому стане не тільки захисником історичної та культурної спадщини предків, але й гарантом національної стійкості перед зовнішніми погрозами та інформаційним тиском з боку країни-агресора.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління є важливим напрямом діяльності, спрямованим на формування свідомих громадян із глибокою любов'ю до рідної культури, мови та історії. Неоціненну роль у цій справі відіграють культурні установи, серед яких особливо варто відзначити бібліотеки, музеї, музичні школи та клуби різних типів. Завдання цих закладів — систематична та цілеспрямована робота з популяризації національних цінностей, що дозволяє закладати основи патріотичної свідомості.

Бібліотеки активно долучаються до виховного процесу через організацію тематичних книжкових виставок, присвячених історичним подіям і видатним особистостям. Вони також проводять літературні вечори, салони, читання, дискусії, які стимулюють у молоді інтерес до літературної спадщини України.

Музеї займають особливе місце у патріотичному вихованні, пропонуючи відвідувачам ексклюзивні експозиції, що акцентують увагу на українській історії та культурно-історичних здобутках. У межах таких проєктів створюється цілий спектр заходів, серед яких тематичні екскурсії з інтерактивними елементами, відкриті лекції, науково-просвітницькі конференції. Дуже популярними стали майстер-класи з виготовлення традиційних виробів, що знайомлять молодь із багатогранністю українського ремесла. Окрім того, музеї ініціюють наукові дослідження, присвячені ключовим етапам української історії: від козацької доби до визвольних змагань XX століття.

Музичні школи також роблять вагомий внесок у розвиток патріотичного

виховання. Тут юні музиканти вивчають творчість визнаних композиторів України, які прославили нашу культуру на весь світ. Крім того, вони знайомляться з традиційними народними музичними інструментами, такими як бандура, сопілка, цимбали. Все це дозволяє дітям не лише пізнати культурну спадщину своєї країни, а й прожитися її багатовіковою красою.

Окрему увагу заслуговує діяльність Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. Ця структура систематизує й координує роботу на рівні всієї країни, спрямовуючи зусилля на формування нового покоління — патріотичного, свідомого й готового брати участь у розбудові держави.

Заклади культури клубного типу відіграють особливу роль у поширенні патріотичних ідей серед дітей і молоді. Їх успішність багато в чому залежить від застосування ефективних форм і методів роботи. Зокрема, вони мають гармонійно поєднувати національне, громадянське, моральне та естетичне виховання із врахуванням ключових аспектів української історії, мови й культури. Водночас надзвичайно важливо обирати методи й підходи роботи відповідно до вікових особливостей дітей і підлітків. Це гарантує, що національно-патріотичне виховання буде результативним, актуальним та матиме стійкий вплив на формування світогляду підростаючого покоління.

Сьогодні однією з ефективних форм популяризації народної культури є впровадження різноманітних ініціатив, таких як створення клубів за інтересами, організація гуртків декоративно-прикладного мистецтва та проведення творчих майстерень за активної участі народних майстрів. Значний внесок у розвиток національних традицій забезпечує також популяризація козацької культури, зокрема через організацію таких заходів, як козацькі ігри, розваги чи тематичні естафети, які здатні зацікавити як молодь, так і старше покоління. Усі ці форми роботи сприяють формуванню національної свідомості та збереженню культурної спадщини.

Однак підготовка таких заходів вимагає особливих умінь від клубних працівників. Це передбачає не лише високий рівень професіоналізму та глибоке

знання народної культури, а й творчий підхід у розробці програм і вміння шукати інноваційні та нестандартні рішення. Адже тільки такими шляхами можна досягти максимального залучення суспільства до культурного життя та створити умови для передачі національних традицій майбутнім поколінням.

З метою підвищення ефективності діяльності у цій сфері широко практикується проведення семінарів-практикумів, де спеціалісти не лише обмінюються практичним досвідом, а й спільно розробляють новаторські програми національно-патріотичного виховання. Такі заходи стають платформою для впровадження сучасних підходів у збереження і розвиток народної культури, забезпечуючи її органічне входження у культуру сучасності.

На тлі сучасних викликів значна увага приділяється також створенню механізмів протидії гібридній війні, яка становить значну загрозу не лише суверенітету держави, а й її культурній ідентичності. Гібридна війна діє комплексно, намагаючись послабити основи суспільства, зокрема через деструктивний вплив на культурне середовище. Саме тому одним із ключових завдань є національно-патріотичне виховання молодого покоління, яке здатне стати міцним фундаментом для подолання зовнішніх впливів і захисту цілісності культурного простору нашої країни.

Гібридна війна включає в себе багатоаспектний підхід до досягнення політичних цілей шляхом розгортання внутрішніх конфліктів в країні-об'єкті агресії. Такі дії спрямовані на досягнення результатів аналогічних класичній війні, однак без прямого військового вторгнення. Її головними інструментами стають поєднання сили з дипломатичними, економічними, військовими і технологічними методами, а також використання підривних тактик, які часто залучають організації як державного, так і недержавного характеру. Усе це створює багатогранну загрозу, яка потребує ретельної протидії на різних рівнях суспільства і влади, адже лише через комплексні заходи можна гарантувати збереження національної ідентичності та культурної спадщини в умовах сучасних викликів.

Європейський Союз чітко визначив поняття гібридних загроз і розробив

заходи для їх протидії, закріпивши їх у відповідних документах. Для виявлення та аналізу таких загроз створено Центр аналізу гібридних загроз у складі Розвідувально-ситуаційного центру Європейської служби зовнішніх справ. Основним завданням цього підрозділу є збір, аналіз та передача як відкритої, так і закритої інформації щодо індикаторів гібридних загроз та попередження про них.

Експерти наголошують, що однією із серйозних загроз для існування та безпеки України стало використання її історії як інструменту маніпуляцій і гібридної війни з боку Росії. Метою цих дій є формування проросійського світогляду серед українців, зокрема шляхом спотворення історичних фактів. В Україні почали масово з'являтися російські історичні видання з перекрученими поглядами на українську історію, які продавалися за дуже низькими цінами.

Попри системність російської гібридної агресії в історичній сфері, в Україні тривалий час не приділяли належної уваги цим небезпечним процесам, а отже, не проводилася відповідна протидія. З боку держави не було організовано достатню роботу щодо поширення правдивої інформації про історію України та сусідніх держав, зокрема Росії. Унаслідок цього значна частина українців, особливо старшого покоління, продовжує сприймати історію через призму спотворень, які мали місце в радянську епоху.

На цей момент політика національної пам'яті все ще децю відстає від сучасних потреб суспільства. Головною задачею стає переформатування підходів до історичної пам'яті таким чином, щоб зробити її відповідною до викликів і запитів сьогодення.

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. ОРГАНІЗАЦІЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

Патріотичне виховання студентської молоді займає важливе місце в державній освітній політиці, особливо у складних умовах воєнного стану. У такі періоди перед суспільством постає завдання збереження національної єдності, згуртованості людей та зміцнення морально-психологічної стійкості громадян. Класичний університет, який поєднує освітню, наукову та культурно-просвітницьку діяльність, створює сприятливі умови для виховання у студентів патріотичних ідеалів, формування громадянської відповідальності та активної позиції на захист державності.

Організація патріотичного виховання здійснюється відповідно до Конституції України, а також законів «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про національну безпеку України», «Про основи національного спротиву». Додаткову роль відіграють Концепція національно-патріотичного виховання, ухвалена у 2020 році, та Стратегія національно-патріотичного виховання на 2023–2030 роки. Ці нормативні документи визначають напрямки діяльності освітніх закладів, спрямовані на розвиток патріотизму, громадянської свідомості та готовності до виконання конституційного обов'язку із захисту суверенітету та територіальної цілісності країни.

В умовах воєнного стану нормативно-правова база доповнюється додатковими актами Кабінету Міністрів та рекомендаціями Міністерства освіти і науки України. Вони регламентують організацію навчального процесу, забезпечення безпеки учасників навчання, реалізацію заходів цивільного захисту, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, а також підтримку студентів, які постраждали внаслідок війни.

Патріотичне виховання в закладах вищої освіти розглядається як комплексна система заходів, які охоплюють навчальний процес, виховну роботу, культурно-

просвітницьку діяльність, наукові дослідження та соціальну активність студентів. Його головна мета полягає у формуванні в молодого покоління таких якостей, як національна самосвідомість, відповідальність за майбутнє країни, прагнення діяти в інтересах держави, повага до історичної та культурної спадщини України, спроможність протидіяти психологічним та інформаційним загрозам.

Сучасні підходи акцентують увагу на важливості поєднання традиційних методів виховання з новаторськими рішеннями, зокрема із застосуванням цифрових технологій, розвитком медіаграмотності та критичного мислення, а також навчання навичок протидії дезінформації. Виховання патріотичних цінностей повинно бути інтегрованим, систематичним, базуватися на наукових підходах і відповідати викликам та реаліям сучасного суспільства.

Однією з ключових форм є включення патріотичних тем у навчальний процес. Це може здійснюватися шляхом:

- вивчення історії державотворення України, її культури та мови;
- розробки та впровадження дисциплін, присвячених проблемам національної ідентичності, безпеки та громадянської свідомості;
- проведення лекцій, семінарів і дискусій, що стосуються актуальних викликів сучасності, зокрема воєнного часу;
- організації тренінгів з основ домедичної допомоги, цивільного захисту та інформаційної безпеки.

Такі заходи сприяють формуванню у студентів системного бачення суспільних процесів, глибокого усвідомлення національної історії та розуміння актуальних загроз сучасності.

Університети активно залучають молодь до діяльності патріотичного спрямування, серед якої особливу увагу приділяють відзначенню державних свят, організації тематичних флешмобів, творчих конкурсів, кінопоказів, виставок, а також зустрічам із військовослужбовцями, волонтерами та громадськими діячами. Чільне місце займають заходи зі вшанування пам'яті загиблих героїв, які боролися за незалежність України, а також акції на підтримку Збройних Сил України.

У теперішніх воєнних реаліях студенти класичних університетів відіграють

важливу роль у волонтерському русі, беручи участь у таких ініціативах:

- організація збору коштів та гуманітарної допомоги для військових і постраждалого цивільного населення;
- плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок та інших необхідних засобів для фронту; – підтримка внутрішньо переміщених осіб;
- активна участь у проектах місцевих громад.

Волонтерська діяльність сприяє вихованню почуття відповідальності, солідарності, емпатії та формуванню активної громадянської позиції.

Патріотичне виховання стає однією з ключових складових освітнього процесу і знаходить своє вираження через активну участь студентів у науковій і дослідницькій діяльності. Молодь залучається до глибокого аналізу й вивчення важливих питань, що стосуються національної безпеки, особливостей психології війни, збереження історичної пам'яті, формування ефективної культурної політики, а також забезпечення інформаційної безпеки в умовах військових загроз. З цією метою проводяться наукові заходи різного формату, такі як конференції, форуми й круглі столи, що створюють платформу для представлення студентами власних досліджень та ідей, спрямованих на оцінку сучасних викликів, які постають перед суспільством у контексті війни.

Воєнний стан суттєво змінює умови, в яких реалізуються виховні практики, відкриваючи нові напрямки та вимоги до такого процесу. Зокрема:

- Акцент на забезпеченні ефективної психологічної підтримки студентської молоді, зокрема на формуванні необхідних навичок стресостійкості і вмінь діяти впевнено та раціонально під час надзвичайних ситуацій.
- Заходи із цивільного захисту населення, які включають інструктажі щодо поведінки у критичних умовах, тренування з евакуації та практичні заняття за участю відповідних служб.
- Робота з інформаційною безпекою, яка спрямована на боротьбу зі шкідливими інформаційними потоками, розвінчування фейкових новин і протидію пропаганді.

- Координація дій із військовими структурами та громадськими ініціативами для ефективної мобілізації ресурсів і спільного вирішення соціальних проблем.

- Підтримка студентів-військовослужбовців, тих, хто безпосередньо бере участь у бойових діях, їхніх родин, а також внутрішньо переміщених осіб, для забезпечення їх соціального захисту та відновлення.

Таким чином, виховна робота в умовах воєнних викликів не лише адаптується до нових реалій, але й отримує комплексний розвиток, спрямований на зміцнення патріотичних цінностей серед молодого покоління і підготовку їх до активної участі у побудові стійкого майбутнього країни.

Університети впроваджують змішаний або дистанційний формати навчання, щоб забезпечити безпеку студентів. Такий підхід впливає на організацію виховної роботи, яка тепер вимагає адаптації до цифрового середовища.

Серед основних проблем можна виділити такі:

- відсутність цілісності у проведенні виховних заходів та їх слабка інтегрованість у загальну систему діяльності університету;
- потреба в покращенні методичного забезпечення процесу патріотичного виховання;
- психологічна втома як студентів, так і викладачів через тривалий військовий конфлікт;
- недостатня матеріально-технічна підтримка для реалізації волонтерських ініціатив.

Для підвищення ефективності патріотичного виховання в університеті передбачається:

- розробка комплексних програм, спрямованих на патріотичний та громадянський розвиток студентів;
- впровадження системного підходу до формування медіаграмотності й критичного мислення у молоді;
- посилення співпраці з громадськими організаціями та держустановами;
- активне заохочення студентських ініціатив та проєктів;
- створення й розвиток цифрових платформ для інтерактивного патріотичного

навчання.

3.2. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

До сучасних методів роботи, що сприяють формуванню патріотичних почуттів у молоді, можна віднести:

- віртуальні екскурсії, які відкривають перед молодими людьми красу природи рідного краю, знайомлять із визначними місцями та пам'ятками;
- перегляд і обговорення фоторепортажів про локації, що формують громадянську свідомість; наприклад, можна запропонувати створити фотопідбірку місць, де встановлені державні символи або знаходяться історичні пам'ятки, а потім представити її у форматі презентації;
- діяльність театрального гуртка «Театр тіней», який допомагає зрозуміти поведінку різних персонажів і висловити власну думку; для цього потрібні лише екран із прозорим білим покриттям і проектор;
- створення мультфільмів на основі дитячих малюнків, адже мультфільми завжди допомагали дітям краще пізнати навколишній світ і сформувати їх світогляд. Для реалізації такого підходу можна використовувати програми ProShowProducer або VideoMaster.

Національно-патріотичне виховання в умовах воєнного стану набуває особливого значення та актуальності для освітніх закладів, оскільки саме ці установи є тією платформою, що формує у молодого покоління фундаментальні світоглядні орієнтири, виховує почуття громадянської відповідальності, стимулює готовність до активного залучення у суспільне життя, а також сприяє усвідомленій участі у розбудові країни. З огляду на сучасні виклики, які виникають на тлі повномасштабної війни, постає нагальна потреба переглянути усталені підходи до такого виховання та розробити більш гнучкі й інноваційні форми роботи, що відіграють важливу роль у формуванні патріотичних цінностей. Це передбачає акцент на компетентнісному, діяльнісному та ціннісному підходах, які враховують

сучасні реалії. Крім того, розвиток освітніх технологій нового покоління, а також усвідомлення ролі молоді у забезпеченні національної безпеки та формуванні основ демократичної культури актуалізує завдання перегляду змісту й методів національно-патріотичного виховання.

Провідні підходи до виховання молоді в сучасних умовах спираються на ідеї Концепції Нової української школи, стратегічні засади державної молодіжної політики та концепції національно-патріотичного виховання, а також відображають кращий міжнародний досвід у сфері громадянської освіти. Оновлення змісту виховної роботи здійснюється на основі кількох ключових принципів, зокрема:

- ціннісна орієнтація, спрямована на формування глибокої поваги до власної держави, її історичних символів, культурних традицій і української мови як основи національної самоідентифікації;
- суб'єктна позиція студента як активного учасника освітнього процесу, залученого до осмисленої діяльності, а не пасивного об'єкта педагогічного впливу;
- наступність і інтегративність, що дозволяють органічно поєднувати формальну, неформальну та інформальну освіту для досягнення гармонійного виховного ефекту;
- компетентнісний підхід, орієнтований на комплексне розвиток громадянських, соціальних, комунікативних і лідерських навичок у молоді задля її готовності до активної участі в суспільному житті.

Ці засади не лише формують базу новітньої системи виховання, але й створюють можливості для впровадження прогресивних практик, здатних відповідати викликам сучасного світу та потребам молодого покоління.

Ефективне впровадження сучасних підходів до роботи включає використання цифрових технологій, співпрацю між університетами, громадами, ветеранськими організаціями, закладами культури та ініціативами громадського сектору.

Однією з важливих тенденцій є поширення інтерактивних технологій, які сприяють підвищенню мотивації студентів та їх активній участі у змісті діяльності. Серед таких інструментів виділяються вебквести, які орієнтовані на пошук

інформації в інтернеті, роботу з цифровими архівами, інтерактивними картами та мультимедійними ресурсами. Використання цих підходів допомагає:

- розвивати дослідницькі навички;
- залучати студентів до вивчення історії свого регіону;
- оволодівати практичними навичками роботи із цифровими джерелами, наприклад, фотоархівами, базами даних про Героїв України чи картами військових дій.

Онлайн-експедиції дозволяють студентам здійснювати віртуальні подорожі до знакових місць, відвідувати військово-історичні музеї та меморіальні комплекси України, що створює умови для глибшого пізнання історичної спадщини.

Проектна діяльність виявляється однією з найефективніших сучасних форм патріотичного виховання. У рамках таких проєктів студенти реалізують соціально значущі ініціативи, спрямовані на підтримку Збройних сил України, волонтерську діяльність чи збереження історико-культурних пам'яток. Прикладами подібних проєктів є:

- розробка інформаційних буклетів про етапи становлення української державності;
- участь у волонтерських заходах зі збору допомоги для військових;
- дослідження місцевої історії з подальшим створенням інтерактивних мап пам'яті.

Культурно-мистецькі форми мають значний емоційно-ціннісний потенціал. Студентські театри та творчі колективи створюють патріотичні вистави, літературно-музичні композиції і перформанси, присвячені борцям за незалежність України.

В університетах активно організовують:

- музеї історії навчального закладу;
- куточки бойової слави;
- мобільні експозиції «Україна: шлях до свободи».

Важливою складовою роботи у напрямку збереження історичної пам'яті є проведення інтерактивних екскурсій, квестів та освітніх лекцій у співпраці з

музеями.

Патріотичні фотоконкурси, фестивалі військово-патріотичної пісні та літературні конкурси сприяють розвитку творчого потенціалу студентів і популяризації національно-культурної спадщини.

У час воєнної небезпеки особливу роль відіграє формування практичних навичок, що стосуються цивільного захисту, домедичної допомоги та забезпечення безпеки. Тренінги з надання допомоги постраждалим, евакуації під час надзвичайних ситуацій, використання турнікетів і медичних засобів сприяють готовності діяти в кризових умовах.

Практичні заняття охоплюють такі важливі аспекти:

- порядок дій у разі повітряної тривоги;
- правила поведінки під час обстрілів;
- навички ефективної комунікації та взаємодії в команді в екстремальних ситуаціях.

Популярними залишаються такі змагання, як «Сокіл» («Джура»), спортивно-військові естафети, використання стрілецьких тренажерів, а також тренування з тактики й орієнтування на місцевості. Сучасні підходи до патріотичного виховання передбачають приділення уваги психологічному добробуту студентів. Психологічні тренінги спрямовані на:

- розвиток здатності протистояти стресу;
- формування вмінь саморегуляції;
- подолання тривожності, яка виникла внаслідок війни;
- розвиток емпатії та солідарності.

Поєднання роботи психологічних служб із програмами виховання забезпечує комплексний підхід до особистісного зростання студентів.

Результативне впровадження сучасних форм національно-патріотичного виховання є неможливим без активної співпраці університету з місцевими громадами, громадськими організаціями, військовими частинами та культурними установами. Завдяки мережевим партнерствам можливо:

- проводити спільні заходи;

- розробляти програми громадянської освіти;
- обмінюватися досвідом;
- сприяти залученню студентів до практичних соціальних ініціатив.

Сучасні методи національно-патріотичного виховання гармонійно поєднують традиційні підходи з інноваційними технологіями, що збільшує мотивацію молоді та сприяє формуванню активної громадянської позиції. В умовах воєнного стану їх актуальність значно зростає, адже вони не лише підтримують патріотичні цінності, але й розвивають навички, необхідні для захисту й відбудови країни.

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

У третьому розділі детально проаналізовано як теоретичні, так і практичні засади національно-патріотичного виховання молодого покоління, з особливим акцентом на специфіку реалізації цього процесу в сучасних умовах розвитку українського суспільства. Зазначено, що актуальність цієї теми суттєво зростає на тлі масштабної військової агресії, яка має значний вплив на всі аспекти життя країни. В рамках дослідження доведено, що національно-патріотичне виховання набуває першочергового значення в умовах воєнного стану, оскільки воно відіграє ключову роль у формуванні громадянської стійкості молоді, розуміння особистої відповідальності, зміцненні усвідомлення національної самоідентичності та підготовці до активного захисту державних інтересів. Таким чином, зазначені компоненти стають невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу та сприяють гармонійному розвитку суспільства в складний період його історії.

Проаналізовано особливості організації патріотичного виховання студентів у класичному університеті. З'ясовано, що результативність цієї діяльності значною мірою залежить від створення цілісного освітнього та виховного середовища, включення патріотичної тематики в навчальні курси, а також від активної співпраці з громадськими організаціями, ветеранськими об'єднаннями та органами місцевого самоврядування. Наголошено, що університет виконує роль не лише освітнього закладу, а й соціокультурного осередку, який сприяє формуванню

свідомої громадянської позиції молоді та підготовці фахівців, здатних ухвалювати відповідальні рішення в умовах сучасних кризових викликів.

У цьому розділі розкрито сучасні форми та методи патріотичного виховання, які продемонстрували високу ефективність у практичній діяльності освітніх закладів. Серед найбільш успішних варто виділити такі підходи, як залучення учнів та студентів до проєктної діяльності, організація та підтримка волонтерських ініціатив, участь у різноманітних національно-патріотичних програмах, культурно-мистецьких заходах і військово-спортивних змаганнях. Окремо варто наголосити на активному використанні цифрових освітніх платформ, які поєднуються з інтерактивними технологіями, що стимулюють інтерес учнів до тематики. Також велику увагу приділено методу проєктів, проведенню тренінгів та організації дискусійних форм роботи, які сприяють формуванню критичного мислення та самостійного аналізу цінностей.

Окреслено, що гармонійне поєднання традиційних підходів із сучасними інноваційними методами дозволяє досягти більш глибокого засвоєння змісту патріотичного виховання. Такий підхід допомагає не лише закладати основи патріотичних цінностей, але й активно сприяє формуванню ціннісних орієнтацій молодого покоління, заохочує їх до соціальної активності та відповідального ставлення до загальнонаціональних інтересів. У підсумку це сприяє вихованню свідомих громадян, готових брати участь у розбудові суспільства.

Особливий акцент зроблено на важливості забезпечення психологічної стійкості молоді, яка навчається, зокрема в умовах воєнного стану. Значна увага також приділяється формуванню й розвитку критичного мислення, навичок медіаграмотності та здатності ефективно протидіяти інформаційним загрозам, що є надзвичайно актуальним у наш час. Подібний підхід цілком відповідає сучасним стандартам і вимогам, які ставляться до національно-патріотичного виховання, розглядаючи його як цілісний і безперервний процес, спрямований на формування свідомого суспільства.

Проведений аналіз підкреслює важливість розгляду національно-патріотичного виховання як стратегічного напрямку, інтегрованого в державну

освітню політику. Даний процес має бути впроваджений через систематичну, цілеспрямовану, а також науково обґрунтовану діяльність усіх учасників освітнього середовища, включаючи педагогів, адміністративний склад закладів освіти, представників органів місцевого самоврядування та активну участь громадськості. Особлива увага приділяється впровадженню сучасних форм і технологій роботи, які здатні адаптуватися до непростих умов воєнного стану. Завдяки цьому досягається значне підвищення ефективності виховного процесу, що сприяє вихованню відповідальної, свідомої та активно залученої до життя суспільства особистості, яка здатна гідно виконувати роль громадянина України.

- Розглянути вплив гібридних війн та загроз у соціокультурному просторі України.

- Дослідити запровадження інноваційних форм роботи у сфері національно-патріотичного виховання

ВИСНОВКИ

1. Розкрито сутність та ключові складові національно-патріотичного виховання, яке є невід'ємною частиною ширшого процесу виховання молодого покоління. Це систематична й цілеспрямована діяльність, спрямована на глибоке формування національної самосвідомості кожної особистості. З огляду на сучасні виклики, одним із пріоритетних напрямів національно-патріотичного виховання має стати громадянське виховання, що ґрунтується на ідеях конституційного патріотизму. Такий підхід передбачає не лише дотримання Конституції України, а й усвідомлення її значущості як найвищого правового документа держави, повагу до прав і свобод кожної людини, що складає основу демократичного суспільства.

Дослідники у сфері національно-патріотичного виховання виділяють різні концептуальні засади цього явища. Серед найпоширеніших підходів слід згадати теорію «етнічного ядра нації», яка ставить за мету збереження народних традицій та звичаїв; формування політичної нації, орієнтоване на об'єднання громадян незалежно від етнічного походження; а також концепцію «конституційного патріотизму», що акцентує увагу на спільних цінностях, закріплених у правовій і демократичній основі держави. Різноманіття й неоднозначність тлумачень патріотизму зумовлені його складністю як соціального явища, глибоким змістом та різноманітними формами виявлення.

Водночас кожна нація має власну систему виховання, яка протягом століть формувалася під впливом мови, культури, історії та традицій. Українці не є винятком, тому важливо, щоб діти з раннього віку знайомилися зі своєю рідною мовою, занурювалися у світ українського фольклору, мистецтва та літератури. Виховання через такі засоби дозволяє дітям відчувати себе частиною своєї нації, а також долучитися до унікальних традицій та звичаїв разом із батьками. У той же час необхідно впроваджувати цінності, які доповнюють національне виховання духовним виміром – адже саме духовні цінності стають тим дороговказом, що допомагає особистості орієнтуватися у сучасному світі.

Ця проблема стає особливо актуальною сьогодні, у період серйозних загроз

втрата державної незалежності та збільшення впливу інших державних чи зовнішніх сил. У такій ситуації важливо посилити зусилля в напрямі патріотичного виховання молоді. Зосередження уваги на інтеграції національних і європейських цінностей може забезпечити новий рівень розвитку свідомого громадянина, здатного відстоювати інтереси країни та протистояти будь-яким формам зовнішнього впливу. Національно-патріотичне виховання стає не просто питанням освіти, а справжньою опорою для забезпечення стабільності й майбутнього нашої держави.

2. Розглянуто нормативно-правову основу національно-патріотичного виховання. Наразі ця база включає низку відповідних документів, однак особливої значущості набули Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, ухвалена у 2019 році, а також Стратегія національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, затверджена у 2020 році. Ці документи визначають основні засади виховання дітей і молоді, реалізуючи їх через взаємодію державних органів, навчальних закладів, громадських об'єднань та інших інституцій.

Окрему увагу привертає Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, схвалена у 2021 році. Вона стала першою подібною програмою в Україні, що систематизує підходи до формування патріотичних цінностей серед громадян.

3. У роботі детально розглянуто важливість національно-патріотичного виховання, яке активно реалізується в закладах, серед яких особливе місце займають бібліотеки, музеї, музичні школи. Бібліотеки виконують роль джерела знань і натхнення для відвідувачів, організовуючи тематичні книжкові виставки до значущих національних дат, літературні салони, читання поезії та зустрічі з письменниками. Це сприяє формуванню історичної пам'яті й розвитку національної ідентичності.

Музеї, зі свого боку, додають сучасності процесу виховання через організацію інноваційних виставок з яскраво вираженою національно-патріотичною тематикою. Відвідувачам пропонуються спеціалізовані екскурсії, доповнені

інтерактивними елементами, лекції, що охоплюють актуальні питання української історії та культури, а також конференції й майстер-класи, котрі залучають різновікову аудиторію. Такі заходи допомагають відкривати багатство культурного спадку та залучати молодь до збереження традицій.

Музичні школи відіграють важливу роль у музично-естетичному вихованні. На уроках музичної літератури діти знайомляться не лише з творчістю видатних українських композиторів, але й із традиційними музичними інструментами, такими як бандура, сопілка чи цимбали. Залучення дітей до такого навчання не лише збагачує їхній світогляд, а й сприяє розвитку почуття гордості за культурну спадщину свого народу.

Особлива увага приділяється роботі закладів класичного типу. Їх ефективність прямо залежить від застосування методів і форм роботи, адаптованих до вікових особливостей дітей і підлітків. Враховуючи потреби молоді та пошук нових підходів до їх залучення, ці заклади створюють сприятливе середовище для популяризації традиційної народної культури. Це може бути формування клубів за інтересами або гуртків декоративно-прикладного мистецтва, організація творчих майстерень за участю талановитих народних майстрів. Окремо варто зазначити про відродження й популяризацію козацьких звичаїв та традицій через проведення козацьких ігор, конкурсів, естафет і розважальних заходів.

Проте організація таких ініціатив вимагає від працівників закладів культури високого рівня професіоналізму, творчого підходу та здатності приймати нестандартні рішення. Щоб підвищити якість роботи, проводяться спеціалізовані семінари-практикуми. У рамках цих заходів співробітники обмінюються досвідом, спільно розробляють і впроваджують нові програми з національно-патріотичного виховання. Це забезпечує не лише стабільний розвиток культурних установ, а й дає можливість поширювати цінності національної спадщини серед ширшого кола молодого покоління.

4. Проаналізовано природу гібридних війн і загрози, які виникають у соціокультурному просторі України, а також окреслено механізми протидії цим явищам, включаючи аспекти культурної сфери. Гібридна війна спрямована на

руйнування культури як одного з ключових елементів державності, адже вплив на культурну ідентичність є ефективним засобом підризу національної єдності. У зв'язку з цим акцент слід зробити на необхідності національно-патріотичного виховання молодого покоління, адже саме воно відіграватиме вирішальну роль у зміцненні спротиву зовнішньому впливу з боку країни-агресора в майбутньому.

Зазначені гібридні загрози включають комплексну комбінацію силових методів і підривної діяльності, що охоплює як традиційні, так і нетрадиційні інструменти впливу. Серед них – дипломатичний тиск, військові операції, підризна економічна політика, використання новітніх технологій. Важливо підкреслити, що ці інструменти можуть бути задіяні як державними, так і недержавними суб'єктами, часто без офіційного оголошення стану війни, що значно ускладнює їх виявлення та нейтралізацію.

5. Європейський Союз розпізнав загрозу гібридної війни як одну з фундаментальних викликів сучасності. З цією метою було визначено чіткі стратегії протидії через прийняття відповідних документів і створення спеціалізованих органів. Серед таких органів – Центр аналізу гібридних загроз ЄС, який був інтегрований до Розвідувально-ситуаційного центру Європейської служби зовнішніх справ для координації зусиль у цій сфері.

Науковці висловлюють занепокоєння тим, що маніпуляція історичними фактами стала одним із ключових інструментів гібридної війни проти України. Особливо небезпечним цей процес є через агресивну інформаційну політику Росії, яка систематично намагається викривити історичну правду та нав'язати проросійський світогляд. Такий підхід спрямований не лише на сучасне покоління українців, але й на формування викривленої історичної свідомості майбутніх поколінь. В Україні довгий час недооцінювали цю загрозу, що призвело до відсутності належної системної протидії у цій сфері.

На сьогодні перед суспільством постає непросте завдання – переосмислення та модернізація політики національної пам'яті. Існуючі заходи потребують перегляду з огляду на сучасні виклики та пріоритети. Важливо спрямувати зусилля на адаптацію історичної пам'яті до умов сьогодення, забезпечивши її актуальність

для нинішнього суспільства та набуття функції захисту національної ідентичності в умовах гібридної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агалець І. О. Національно-патріотичне виховання: вектори розвитку в освітньому просторі (аналіт. огляд). Діяльність НАПН України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти : огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.-упоряд.: Лапаєнко С. В., Агалець І. О., Гуралюк А. Г., Закатнов Д. О., Ростока М. Л. та ін. ; наук. ред. Лапаєнко С. В.]. Вінниця : ТВОРИ, 2022. С. 67-93. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/731384/> (дата звернення: 31.08.2023).
2. Аналізуємо нову Концепцію національно-патріотичного виховання школярів. URL : <https://naurok.com.ua/post/analizuemo-novu-koncepciyu-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-shkolyariv>. (дата звернення : 08.08.2023).
3. Антонюк О. В. Менеджмент культурно-мистецької сфери. URL: <https://docplayer.net/58420963-Menedzhment-kulturno-mistECKoyi-sferi.html> (дата звернення : 04.10.2023).
4. Бабченко Я. Ю. Мистецькі та комунікативні дії у рекламному просторі // Сценічне мистецтво : домінуючі проблеми художньо-творчих процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 квітня 2021 р. Київ : КНУКіМ, 2021. С. 131–135.
5. Березінська О. В. Інтеграція як одна з основних тенденцій розвитку української культури: через історію до сучасності // Культура України, 2017. Випуск 58. С. 241 – 249.
6. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
7. Вовк Т. Патріотичне виховання на музичних заняттях. URL : <https://emuzker.expertus.com.ua/10005135> (дата звернення : 08.06.2023).
8. Гарник А. З А. Квест гра до дня соборності України «Соборна наша Україна». URL : <https://naurok.com.ua/post/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

dobirka-materialiv-iz-biblioteki-na-urok.(дата звернення : 08.04.2023).

9. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і східного партнерства. Аналітичний документ. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ», Київ, 2018. 105 с.

10. Головач Н. М. Менеджмент культури в контексті сучасних соціокультурних перетворень // Хрестоматія Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2019. С. 150–157.

11. Горічева О. В. Музичне мистецтво у вихованні патріотизму школярів. Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні [Текст] : матеріали VIII обласної науково-практичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.). Київ : Донецький ОБЛППО, 2022. 610 с.

12. Грибенюк Ю.Г. Інформатизація культурно-мистецької сфери //Роль і місце інформаційного права і права інтелектуальної власності в сучасних умовах: Матеріали науково-практичної конференції. 17 травня 2016 р., м. Київ. 2016. С. 180-183.

13. Дичковський С. І. Культурологічна підготовка менеджерів соціокультурної засобами дистанційного навчання в закладах вищої освіти // Хрестоматія Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2019. С. 207– 233.

14. Джус О.В, Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в українській діаспорі. Досвід спроби переосмислення. URL:<https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/articles/2016-10-doc/2016-10-st13>. (дата звернення : 03.07.2023).

15. Душкова К. М. Особливості сучасного культурного процесу в Україні на початку ХХІ ст. URL : http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Philosophia/58872.doc.ht (дата звернення : 03.08.2023).

16. Дячук В. П. Інноваційні підходи культурно-дозвілєвої діяльності в медійну епоху // Креативні індустрії в сучасному культурному просторі : матеріали конф., м. Київ, 26 травня 2016 року. К., 2016. С. 57–62.

17. Дячук В. П. Іміджологія. Соціальний вимір : навч. посіб. К. :Ліра-К, 2017. 307 с.
18. Дячук В. П. Природа творчої особистості // Сценічне мистецтво : домінуючі проблеми художньо-творчих процесів : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф., м. Київ, 22 квітня 2021 р. Київ : КНУКіМ, 2021. С. 117–122.
19. Зеленська Л.М. Менеджмент мистецьких фестивальних проєктів : інноваційні підходи // Креативні індустрії в сучасному культурному просторі : зб. Матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції, Київ, 26 травня 2016 р. Київ : НАКККіМ. 2016. С. 68-71.
20. Зеленська Л. М. Музична періодика України : сучасні тенденції та типологічні особливості (1991 – 2014 рр.) // Соціальні комунікації в інтер-культурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матер. Міжнарод. наук. - практ. конф., 13 листопада 2014 р. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 237–246.
21. Карпова І.Г. Національно-патріотичне виховання молоді в сучасних умовах // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія : збірник / Черн. держ. технолог. ун-т. Чернігів : Чернігів. держ. техн.. унів- т, 2013. №1(2). С. 220- 223.
22. Кириленко В. І., Федоренко Т. О. Економічна природа культурних індустрій та їх продуктів // Стратегія економічного розвитку України, № 48, 2021. С. 56–67.
23. Кольбер Ф. Маркетинг у сфері культури і мистецтв; пер. з англ. Львів : Кальварія, 2014. 240 с.
24. Кондратова В., Жиган І. Патріотичне виховання учнів 5 класів засобами образотворчого мистецтва у контексті реалізації мистецької освітньої галузі державного стандарту базової середньої освіти. URL https://znayshov.com/FR/14094/pv_2022_1-2-70-74.pdf. (дата звернення : 07.06.2023).
25. Комунальний заклад «Культурно-мистецький центр» Лип'янської сільської ради. URL :<https://lypjanska->

gromada.gov.ua/komunalnij-zaklad-kulturnomisteckij-centr-lipyanskoi-silskoi-radi-15-57-09-15-04-2020/.(дата звернення : 08.06.2023).

26. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, глокальний контекст та локальні особливості (кінець XX – поч. XXI ст.) : дис. д-ра культурології : 26.00.06. Київ, 2018. 487 с.

27. Копієвська О. Р. Культурний капітал як компонента сучасної держави // Хрестоматія Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2019. С. 141–149.

28. Корж Г.В. Національно-патріотичне виховання: соціально-політичний та етнічний виміри. Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Гуманітарний вісник ЗДІА. Харків, 2011. № 45. С. 148- 156.

29. Коріяка В.В. Національно-патріотичне виховання в логопедичній роботі дошкільного закладу: методичний посібник. м. Кривий Ріг: КЗ ДНЗ (ясла-садок) КТ №33, 2017. 77 с. URL :<http://vvak.in.ua/attachments/article>

30. Кравцов А.А. Національно-патріотичне виховання в країнах далекого сходу. Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків: ХНПУ, 2018. Вип.50. С. 170-175.

31. Краєзнавча книга як складова у вихованні патріотизму. URL:<https://library.mk.ua/wpcontent/uploads/2017/05/metod.doc>.(дата звернення : 06.07.2023).

32. Культурні потреби та пріоритети сучасної української молоді. URL : <http://rys.org.ua> (дата звернення : 12.09.2023).

33. Кучин С,П. Сутність та динаміка розвитку соціально культурної інфраструктури в Україні як об'єкту державного регулювання // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 1. С. 88-92.

34. Левицька В.А., Денесюк О.А. Вплив мистецтва на формування національно-патріотичних почуттів особистості // «Молодий вчений» № 12.1 (64.1), грудень, 2018 р. С. 5-8.

35. Лихопуд О. Менеджмент культурно-мистецької сфери // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Ринкова трансформація економіки:

стан, проблеми, перспективи» (присвяченої пам'яті професора Мазнева Григорія Євтіївича). Харків: ХНТУСГ, 2018. С. 156-158.

36. Макогон Л. Г. Роль українського музичного мистецтва у формуванні національної свідомості та патріотизму майбутніх педагогів-музикантів. Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні [Текст] : матеріали VIII обласної науково-практичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.). Київ : Донецький ОБЛППО, 2022. 610 с.

37. Маринич Д. Роль закладів та установ культури в національно-патріотичному вихованні дітей та молоді. URL:https://pechersk.kyivcity.gov.ua/files/docs/marinuch_dopovid.pdf. (дата звернення : 06.05.2023).

38. Матвіюк Н, Довідка про стан реалізації державної політики з розвитку культурного, духовного середовища, національно-патріотичного виховання населення району. URL:https://novgadm.cg.gov.ua/web_docs/33/2018/12/docs/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%B%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%202019.doc. (дата звернення : 05.05.2023).

39. Матеріальна підтримка культурних проєктів: світовий досвід та можливості застосування в Україні : Монографія / Безгін О. І. керівн. автор. колект., Берунова Л. О., Кочарян І. С., Успенська О. Ю. Київ : Ін-т культурології нац. академ. мистецтв України, 2010. 192 с.

40. Медвідь Л., Ийбер К. Інфраструктура культури та її особливості // Міжнародний та національний досвід суспільно-географічного розвитку туристичної галузі в умовах євроінтеграції: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Мукачево: РВВ МДУ, 2021. С. 14-16.

41. Мельнов С.А. Менеджмент у сфері культури: навч. посіб. Одеса : Центр практичного менеджменту культури, 2006. 274 с.

42. Методичні рекомендації «Вдосконалення форм клубної роботи з національно-патріотичного виховання дітей та молоді». «Фіолетовий слон» м.

Запоріжжя, 2020 р. 11 с,

43. МОН затвердило нову концепцію патріотичного виховання. URL :
<https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>.(дата звернення : 06.06.2023).
44. Музичне заняття про символи України для дошкільників. URL :
<https://oplatforma.com.ua/article/2275-muzichne-zanyattya-simvoli-ukrani>.(дата звернення : 04.08.2023).
45. Наконечна А. М. Людські потреби : поняття, види // Актуальна юриспруденція : юридичні науково-практична інтернет конференція, 14.06.2016 р. URL :http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1299%3A14061616&catid=154%3A10616&Itemid=193&lang=ru (дата звернення : 22.06.2023).
46. Національно-патріотичне виховання в закладах клубного типу. Центр культури та дозвілля Вороновицької селищної ради. URL :<https://voms-vsr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Prezentatsiya-TSentru-kultury-ta-dozvillya.pdf>.(дата звернення : 22.05.2023).
47. Національно-патріотичне виховання – Меджибізька громада. URL :
<https://medzhybizka-gromada.gov.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-15-24-09-02-04-2021/>(дата звернення : 04.04.2023).
48. Національно-патріотичне виховання у клубних закладах через народні університети, любительські об'єднання та клуби за інтересами. URL:<http://cultcenter.if.ua/natsionalno-patriotychne-vykhovannia-u-klubnykh-zakladakh-cherez-narodni-universytety-liubytelski-ob-ednannia-ta-kluby-za-interesamy/>.(дата звернення : 04.05.2023).
49. Оленіна О. Ю. Арт-менеджмент у соціально-культурній динаміці : навч. посібник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 88 с.
50. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах. Київ : Кондор, 2009. 406 с.
51. Подкуйко Н. Д., Кізнер Н. О. Маркетинг в соціально-культурній сфері : навч. посібник. Київ : ДАКККиМ, 2002. 96 с..

52. Поплавський М.М. Менеджер культури: підручник. Київ : Кондор, 2001. 415 с.
53. Почепцов Г.Г. Паблицрилейшнз: учебно-метод. пособие. Киев : Ваклер, 2000, 56 с.
54. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України. URL :http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86625/.(дата звернення : 04.08.2023).
55. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 р. №2778-17 // Офіц. Вісн. України. 2011. № 2. С. 13. Ст. 91. – (Поточ. ред. від 12.12.2012 р. на підставі № 5461-17).
56. Рашидова С. С. Визначення феномену і поняття «потреба» // Духовність особистості : методологія, теорія і практика. 2015. № 5. С.106.–121.
57. Рева Т. Гібридні загрози та гібридні війни : сутність та аспекти взаємодії. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 40, с. 186–191.
58. Ревко А. Культурна інфраструктура як базис розвитку соціогуманітарного простору регіонів України в умовах трансформаційної економіки // Проблеми і перспективи економіки та управління. № 3 (15), 2018. С. 130-136.
59. Робота клубних закладів культури з патріотичного виховання громадян та формування у молоді національної ідентичності. URL :<http://www.blp.sm.gov.ua/index.php/uk/gumanitarna-politika/kultura-mystetstvo/6575-robota-klubnikh-zakladiv-kulturi-z-patriotichnogo-vikhovannya-gromadyan-ta-formuvannya-u-molodi-natsionalnoji-identichnosti>.(дата звернення : 09.06.2023).
60. Свистун А.О. Трансрегіональні форми діяльності в сфері культурно-мистецького проектування // Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні. Миколаїв, 2015 рік. С.94-100. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18583> (дата звернення : 09.10.2023).
61. Синиця В. А. Роль та значення культурно-мистецької галузі та її вплив

на підприємницьку діяльність // Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку : тези доповідей II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 23 квітня 2021 року. Київ : КНУТД, 2021. С. 132-134.

62. Соціокультурний менеджмент: історія, теорія та сучасні практики. Хрестоматія : навч. Методичне видання / за ред. О. Р. Копієвська, Н.О. Шевченко. Київ : НАКККІМ, 2019. 328 с.

63. Соцька О. В. Гібридна війна через призму культури. Матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Дні Науки» (19-20 квітня 2018 р. м. Київ) / Укладачі: А.А. Мельниченко, О.А. Акімова, Н.С. Волицький. Київ; Одеса: Типографія «АйсПринт». С. 66-67.

64. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія. Вид. друге перероб. і доп. Київ : НАКККІМ, 2016. 352 с.

65. Стрілько В. Українське національно-патріотичне виховання в нормативно- правових актах України. Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць Переяслав-Хмельницький, 2014. вип. 33. С. 155-166.

66. Сучасні форми роботи з дітьми дошкільного віку з формування національної самосвідомості. URL : <https://naurok.com.ua/suchasni-formi-roboti-z-ditmi-doshkilnogo-viku-z-formuvannya-nacionalno-samosvidomosti-260797.html>. (дата звернення : 11.06.2023).

67. Схвалено Концепцію реформування системи забезпечення населення культурними послугами. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/shvaleno-koncepciyu-reformuvannya-sistemi-zabezpechennya-naselennya-kulturnimi-poslugami> / (дата звернення : 24.01.2023).

68. Текстовий звіт діяльності клубних закладів громади за 2021 рік. URL : <https://velykoploskivska-gromada.gov.ua/news/1644482716/>. (дата звернення : 04.04.2023).

69. Технологічна картка виготовлення «Патріотичний браслет з атласних стрічок». URL: <https://vseosvita.ua/library/tehnologicna-kartka-vigotovlennapatrioticnij->

<braslet-z-atlasnih-stricok-465997.html> (дата звернення : 04.07..2023).

70. Технології виготовлення сувенірів із текстильних матеріалів. URL:<https://naurok.com.ua/tehnologi-vigotovlennya-suveniriv-iz-tekstilnih-materialiv-vigotovlennya-suveniru-pidkova-183555.html>(дата звернення : 09.06.2023).

71. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. URL : <https://patriotua.org>.(дата звернення : 08.06.2023).

72. Уряд затвердив першу в Україні державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. URL:<https://dn.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-pershu-v-ukrayini-derzhavnu-cilovu-socialnu-programu-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku>(дата звернення : 04.04.2023).

73. Федоренко О.І. Форми і засоби національно-патріотичного виховання в підготовці майбутніх правоохоронців. URL : (дата звернення : 01.06.2023).

74. Філіна Т. Культурна політика держави в системі забезпечення культурних потреб людини // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 9. 2021. С. 444–448.

75. Філіна Т. Маркетингова складова популяризації культурного продукту // Питання культурології, 2019. № 35 С. 77–86.

76. Шацьк: працівникам культури розповіли про патріотичне виховання молоді. URL : <https://shatsk.rayon.in.ua/news/124330-shatsk-pratsivnikam-kulturi-rozpovili-pro-patriotichne-vihovannia-molodi>. (дата звернення : 04.05.2023).

77. Шульга Р. Вплив мистецтва на вибір життєвих стратегій особи // Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. К. : ІС НАНУ, 2013. С. 393– 400.

78. Шульга Р. Спроба переосмислення соціокультурної ситуації в Україні // Нова соціокультурна реальність в Україні : теорія, методологія, практика. К. : ДАКККіМ, 2008 С. 114–117.

79. Шульга Р. Художньо-культурні потреби населення України // Українське суспільство 1994-2005. Динаміка соціальних змін. К. : ІС НАНУ, 2005. С. 348–354.

80. Янковенко В. Л. Український музичний фольклор як засіб національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні [Текст] : матеріали VIII обласної науково-практичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.). Київ : Донецький ОБЛППО, 2022. 610 с.

81. DIY МК Браслет Фенечка зі стрічок жовто-блакитних. URL:<https://100idey.com.ua/diy-mk-braslet-fenechka-zi-strichok-zhovto-blakitnih-mk240-ua> (дата звернення : 03.06.2023).

82. Криза як поштовх до змін: П'єр Луїджі Сако про культуру в часи пандемії. URL : <https://gwaramedia.com/kriza-yak-poshtovh-do-zmin-p-ier-luidzhi-sakko-pro-kulturu-v-chasi-pandemii/> (дат звернення : (дата звернення : 12.04.2023).

83. Оголошено нову програму ЄС «Креативна Європа» 2021–2027. URL : https://creativeeurope.in.ua/posts/new_creative_europe_programme (дата звернення : 04.06.2023).